

ÚJVÁRAD

Ára 9,50 lej, 800 Ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

André Ferenc
Csuklásgyakorlatok

Mikola-Nyíri Emese
Halottjaink

Nagy Miklós Kund
Őszi ragyogás
Borospatakán

2023
November

11

Irodalom

- 4 **André Ferenc**
Csuklásgyakorlatok (*vers*)
- 6 **Le Julianna Phuonglinh**
907; Budafok; Kedd (*vers*)
- 6 **Antal Balázs**
Az utas felesége (*próza*)
- 13 **Sall László**
variációk (*vers*)
- 14 **Cseh Katalin**
Útravaló; Veszteségek (*vers*)
- 15 **Szabó Eszter**
Fényképek (*próza*)
- 17 **Oláh András**
[tolvaj szív] (*vers*)

Galéria

- 10 **Szabó Anna-Mária**
Wyeth, Perszeusz és a Gorgó
– beszélgetés Bodoni Zsolt
képzőművésszel

Esszé

- 20 **Mikola-Nyíri Emese**
Halottjaink

Dialog/Párbeszéd

- 29 **Kemenes Henriette**
Az irodalom mint védett terület

Tandem

- 31 **Magyari Sára, Máté Réka**
Nagyon kisebbségi
nyelvhasználat

Kultúra

- 33 **Nagy Miklós Kund**
Őszi ragyogás Borospatación
– Kiállítással zárt a művésztelep
a Gyimesi Skanzenben
- 39 **Tasnádi-Sáhy Péter**
Transeuropa – helyünk a világ
nyíló tereiben

Társadalom

- 42 **Cseke Péter Tamás**
Ausztria már ki sem tud lépni
a vétó logikájából
- 46 **Mayer Ágota**
A kor hangja: Emil Cioran
és a szélsőjobb oldali eszmeiség
a múlt század 30-as éveiben (1.)

Kritika

- 50 **Simon Judit**
Nemzedékek randevúja
A padláson (*színház*)
- 52 **Simon Judit**
Közelképben a színész
– Gáspárik Attila: A tehetség
gátjai (*könyv*)
- 54 **Beretvás Gábor**
Nehezen elviselhető
örökségünk (*film*)

Előhívás

- 57 **Kőrössi P. József**
Nekrologizálok. Kettő

A CÍMLAPON: Bodoni Zsolt: *Untitled b*, 2023, akril, LED, vászon, 55 × 35 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Bodoni Zsolt: *Untitled a*, 2023, akril, LED, vászon, 55 × 35 cm

A kultúra hálójában

Helyenként szórakoztató eredményekkel járó felmérés készült 2022-ben Romániában a kultúrafogyasztás természetéről és hatásairól. A legfontosabb következtetés, hogy a kultúra rendszeres fogyasztása erősíti a toleranciát, az ország lakosságának nagyobb – feltehetően kevésbé elkötelezetten kultúrafogyasztó – részére a másokkal szembeni bizalmatlanság kultúrája a jellemző. A kijelentés első részét úgy is meg tudjuk közelíteni, hogy nem feltétlenül a kulturális értékek mértéktelen fogyasztásától lesz valaki toleránsabb azokkal, akik más etnikumhoz tartoznak, más vallásúak, netán a többségtől eltérő a szexuális érdeklődésük. Hanem az eleve nyitottabb, toleránsabb, így szocializálódott polgár az, aki mennyiségben és minőségben is aktívabb kultúrafogyasztó. (Ami az eredmények szórakoztató jellegét illeti, ide sorolnánk azt az adatot, mely szerint a férfiak és a nők közötti egyenlőség támogatói az átlagnál gyakrabban keresnek fel műemlékeket.)

Amire csak közvetett módon utal a felmérés, az arra vonatkozik, hogy milyen további rétegződésekkel jár a populáris vagy a magaskultúra fogyasztása közötti különbség. Mert ugye könyv és könyv, film és film, zene és zene között szédítően nagy értékbeli különbségek lehetnek, ezért a fogyasztás és a demokratikus értékek iránti elköteleződés közötti összefüggések sem egyértelműek. Az például, hogy az LGBTQ+ közösség elfogadottsága magasabb azok körében, akik többnyire elektronikus könyveket olvasnak, inkább nemzedéki, mintsem szemléletbeli eltérésekre utal. Kevésbé szívderítő, hogy az összes válaszadó közel fele nem bízik az övétől eltérő etnikumúakban. Sajnos a valóság bonyolultabb ennél, a nemzeti, vallási intolerancia élharcosai között számos „kultúrember” vitézkedik, etnikai határon innen és túl. Ami, tudjuk, messze nem jelenti azt, hogy a semmiféle közösségi kulturális tevékenység (könyvtár, színház, múzeum stb.) iránt sem érdeklődő masszív többséget ne tudnák nap mint nap károsan befolyásolni a kulturális intolerancia olyan közvetítő eszközei, mint a tévé képernyője vagy a közösségi háló.

A SZERK.

Újvárad 2023/11

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

III. évfolyam, 11. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Fazakas Márta (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Szabó Anna-Mária (művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Biró Árpád Levente, Boka László, Kőrössi P. József, Magyarai Sára, Tasnádi-Sáhy Péter, Ujvárossy László
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Kemenes Henriette: 0040/742-098-764); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

André Ferenc

Csuklásgyakorlatok

Parti Nagy Lajos 70

- *dumpfolatok* -

a hétfőt felöltöd mint egy
már megint nem jól vasalt
rosszul gombolt sárgult inget
s nem találsz hogy takard
a sötét lábnyomodba hinted
szándékos pokolra tart
nem erre indultál mindegy
dúdold kicsit még a dalt
kávéd keserűn felhörpinted
lelked kockasajt

*

megúszva hogy lehet ha költőóriás
kölcson kéri tépett papírglóriám
s mielőtt fönnakadnál az allegórián
a vízbe dob te csöppnyi hidrofóbiás

hát itt vagyok papírkám illetem
távol maradj – bűdös az ihletem
kardvirág nincs – de gaz mi itt terem
versbe ezt nem írnám – max csak twitteren

*

a verstákolmányom vadul kidőlt
elviharlott nyüzött fellegek
vámot szedtek – az elfolyt időt
elforgatási parancsuk ellenem

hát futottam nyomomban a foglár
üvölti ne húzd sorodban dilették
lapraveszni úgyse fogok már
szófogadalmaim mind odalettek

lemarta lábujjkáik csikorgó hideg
már a köhintésük is hős hadi tett
minek a firka minek mind ha dilették
rongy csupán e vers – sehogy sem ady lett

*

már egy hete csak a vaságyra gondolok
riadva lesem hogy még kedvel-e
sürgölődnek véremben a hormonok
vajh' a doktor úr még rendel-e

Irodalom

ANDRÉ FERENC (1992)
költő, műfordító, slammer,
a *Látó* folyóirat szerkesztője.
Csíkszeredában született. A FISZ,
az EMIL és a Romániai Írók Szövetségének tagja.
Legutóbbi kötete: *Kepler horoszkópírás közben letér a pályájáról* (Jelenkor Kiadó, 2023).

ajakszéli reményittas nyál csorog
tenyeréhez szorítja a homlokom
hidegrázás ha csitulna az tetszene
lázmérni érkezett egy kihűlt kéz
istenem ez az év leghosszabb reggele
üres szemmel kutatva fürkészh
mint Mengele

*

ropink ma nincs a szájba ellazultan
dőlni el a szélsódo szerint
magára szertetükrözöde bukkán
kabátja kopottas és europink

igazmondókáját meglebegetteti
nyálat lögybölve az affirmálgatásban
üldözése ritkulóban – immár kétheti
nem egy a vérünk hát hogy lehetne társam

vígán hazulgat összevissza szépem
cibálgat de oly kegyesen megbocsát
ám célkereszt csillan rideg szemében
s lepuffantja szíved medvbocsát

s lám csak hazaájulás kerülget éppe'
guttacsap ha rossz a véleményed
ahányszor tiltják annyiszor fűre lépve
ajkadon kibuggyanó véredények

igazmondókája nézd hogy libereg
pedig mi minden kimondva rosszabb
őszrekuszált nyurgán rángó idegek
indáznak benned hát rég nem tataroztad

az ősz lehajszolt pufajkás konok srác
ha áramvonalba állsz biz' nagyot ráz
ország helyett csak túrkálós demokráci
az ég helyén egy kék plakát ragyog rád

Le Julianna Phuonglinh

907

Á.-nak

Kasztrált szavakat mantrálsz:

omladozó vékony falak,
vérszagú vasredőny,
édesanyád méhe.

Idegen nyelvek, érthetetlen imák mögé bújsz,
mindig, mikor újra és újra visszaengedlek magamba.
Fojtogató, szűk folyosók ismeretlen tekintetével alszol el.
Fényszennyezett utcák mérgező levegője járja át
a tested minden egyes szegletét.

Nem hiszel Istenben, mégis a kereshetlent keresed
értelmezhetetlen testek, tárgyasított érintések között.
Keresed magad sebek, terhek alatt,
melyek hegekké mélyülnek.

Budafok

Itt hagyta az éjszakai buszok zúgását,
a kerítésen átpletykáló szomszédokat,
azokat a szűk utcákat, ahol először mondtad,
hogy félsz hazamenni.

Kint felejtetted a nagyváros szélén lévő lakótelepek tengerét,
a 47-es villamos megállóit, amiket már senki se lát.

A Duna mellett zakatoló vonatokat,
amik édesanyád hangjára emlékeztetnek,
azokat a görbe utakat, amik sosem visznek haza.
Most csak a cigarettacsikkek maradtak utánad,
az otthonfelejtett ígéreteid,
azok az utolsó szavak a peronon.

Ránk ömlött a tegnapról megmaradt bor,
betakart a sínek alatt az utolsó vonat.

Kedd

A konyhakövön fekszem,
a párbeszédeink összes létező variációja fut végig bennem.
Kétszer, háromszor, majd újra, előlről az egész.

Elolvadt a vaj, szétfolyik a márványon.
A sarokban találkozó fugacsíkokat bámulom,
várom, hogy újra párhuzamosak legyenek.

Talán kedden volt az, amikor megálltunk Veszprémben,
láttni akartad a viaduktot.

Elmondtam, hogy szerintem nincs benne semmi különleges,
és te addig nem szóltál hozzám, amíg a parthoz nem értünk.
Akkor mondtad csak el, hogy a zuhanás előtt ott láttad utoljára.

Irodalom

LE JULIANNÁ PHUONGLINH (2003, Budapest) szabad bölcsész, joghallgató, a Bibó István Szakkollégium tagja. Versek és slam poetry szövegeket ír, publikál és ad elő. Szabadidejében a szövegalkotás más formáival ismerkedik.

Vizet forralok, hagyom, hogy kifusson, így sem alszik el a tűz.
Az autópályán beszélünk utoljára,
azt mondtad félsz attól, hogy te is olyanná válsz, mint ő,
hogy majd egy kedden elmész Veszprémbe,
megállsz a híd közepén, még egyszer rám nézel,
de ezúttal nem viszel el a partig.
Nem emlékszem az utolsó mondatomra,
és belőled is csak a szétfolyt vaj maradt.

Antal Balázs

Az utas felesége

Az utas egyedül van a buszon, amikor kinyitja a szemét. Állnak. Szürke derengés gomolyog az ülések között, és vele hullámokban árad a hideg. Az utcalámpa fénye szétkenődik a szutykos ablakon. Foltjain túl csak a feketeség. Odanyúl, letörli tenyere élével a párát maga előtt. Esőcseppek csúszkálnak a rideg plexi külső oldalán. Felnéz a hosszú utastérben. A sofőrfülkében halvány világítás. Halk, kásás zene szól valahol ugyanarra. De sehol semerre senki.

Lassan ereszti ki markából a lopott szendergés. Megmozdul, átázott ruhája rátapad, beleborzong, összerándul tőle. Az aktatáskája is csurom víz. Felveszi öléből, feláll, pántjánál fogva a vállára akasztja. Megrángatja az övét, igazgatja a nadrágját. A derékszíja nyirkos és hideg. Hidegek az ülések támlái, ahogy meg-megkapaszkodva bennük araszol előre. Csak a valahányadik lépés után

Irodalom

ANTAL BALÁZS író, költő, erdélyi irodalom kutató. 1977-ben született Ózdon. Legutóbbi kötete: *Történet polcnyi könyvvel. Mózes Attila írói világa* (2019).

egyenesedik fel egészen, úgy zsibbad ki a gémberegettség fásult derekából. A zene, ahogy közelebb ér hozzá, egyre hangosabb és egyre torzabb, nem lehet felismerni, vagy csak őneki nem megy. A sofőrfülkében ellenzőre csíptetett kislámpa ég. Talán az aksira köthették, talán elemes lehet. A fülke üres, a buszvezető sehol. A harmonikaajtó sarkig kitarva.

A sofőr a megálló fedele alatt cigarettázva nézi végig, ahogy az utas lebotorkál, behúzza nyakát a széldzsekije gallérjába, mikor a permetező eső rászítál, aztán gyorsan belép a tető alá. Elaludtál, mondja, amikor egymásnak odabólintanak. El, hagyja annyiban az utas. A sofőr előhúzza zsebéből a paklit, elébe tartja. Az utas húz egy szálalt. Nem akartalak felébreszteni. Gondoltam, úgyse itt lakol. Akkor meg ráérsz. Hol vagyunk?, kérdezi az utas. A sofőr halkán kaccant egyet. Na

hol?, kérdez vissza. Az utas, mielőtt rágyújthatna, a fejét félrekapva jó nagyot tüszent. Azután még egyet.

Csak minden második, harmadik utcalámpa ég. Fényüket ázott bitumen szórja szét alóluk mindenfelé az egykedvű csepergésben. Beláthatatlan, mekkora a tér, melyen a busz áll. Annyi bizonyos, hogy jó nagy. Messziről sejlenek fel fél-szemmel figyelő házak, vagy annyival sem, a lámpák fehéretől elfordulva kisejthető árnyuk a magasban, mintha az utcák felfelé vezetnének minden irányban, mert innen már nincsen lejjebb tovább. A hullámpala bodega sötét, mint a barlang, nem esik fény, lámpavilág sehonnét mélye belsejébe. Mellette áll egy ugyanolyan másik, amellet még egy, és ki tudja, hány még. Ám azok alatt nincsenek ott se ők, se más. Nincs most ott az erdős hegyoldal a völgykatlan felett, csak az öblös visszhangokban, ha valaki kihallja belőlük, mikor az aláfutó patak locsogása meg-megcsobban a pengehideg csöndben. De lehet, hogy az is csak az eső.

Nem itt, rázza meg a fejét az utas. A sofőr végigméri. De pedig itt, mondja lassan. Nem, dehogyis, mondja megint az utas, ahogy újra szét-néz. Minthogyha látna bármit. A sofőr végül azt mondja, Indulunk majd vissza. Mikor? Fél tízkor. Most mennyi?, kérdezi, de az óráját is megnézi. Háromnegyed kilenc, mondja a sofőr, és már az utas is látja. A kutya betyárját, mondja, és csóválja a fejét. Ilyenkor már csak óránként jár, von vállat a sofőr. Aztán meg már egyáltalán nem is. Az utas kikapja szájából a cigarettát, beleköhög összeszorított ökle oldalába. Beleköhög az őszei sötétbe.

Kicsi karmok neszeznek iszkoló tappancsok végén. Más hangtartományban, mint a sofőrfülkében suttogó rádió. Mint a permetezés a hullámpala tetőn. Mint az egykedvű szipákolás a felparázsló cigaretták végén. Mert az nem lehet, hogy mindennél hangosabban. Az utas nagyot ásít. Mit lehet itt csinálni ilyenkor?, kérdi. Van kocsma? Nem akarol te oda bemenni, ingatja a fejét a sofőr. Egy kávé csak meginnák. Rossz itt a kávé. Különb is, késő van már ahhoz. Elalszom nélküle. Most majd felköltelek. Úgy se lesz más utas, odafigyelek rád. Nem lesz? Sosincs.

Az utas megint slukkol. Mit szoksz csinálni ilyenkor? A sofőr kivár egy kicsit. Mikor mit, von vállat. Van, hogy kitakarítom a buszt. Akkor majd bent már nem kell. Akkor egyből mehetek haza én is. Nem piszkolják össze? Mondom, hogy nem jön már senki. Attól még ki kell várni az időt? Attól még ki. Takarítással. Most nem. Most te jössz vissza. Összekoszolom, mi? Így megy ez, legyint rá a sofőr. Felnyúl, a bódé vasvázán nyomja el a csikket. Aztán egy lépéssel a buszon terem. A fülkéhez hajol, felhangosítja a rádiót. Híreket mondanak. Az utas megnézi az óráját. Még nincs is egész. Ki tudja akkor, mért épp most. Elpöcköli a csikket a kezéből.

A sofőr hallgatja, hallgatja a bemondó hangját. Valamit hozzáfűz a mondókájához. Az utas nem figyel oda rá. Valahol karcos cipőtalp csuszszan az ázott bitumenen. Aztán egy másik. Vagy talán bakancsok talpa. Valaki krákog és kiköp, aki nem a sofőr és nem is az utas. Ha jön, akkor a lámpák fénykörén kívül. Ha jön, akkor a busz túloldalán. Vagy nem jön. A léptek surrannak és surrannak és aztán nem surrannak tovább. A sofőr lehalasztja a rádiót, halkabbra, mint azelőtt volt, még halkabbra, azután még. Amikor leszáll a buszról, ugyanúgy csak ők vannak a hullámpala bódé elejében, a sötétbe hunyorogva. Akkor az utas kínálja meg a sofőrt cigarettával. Ha akarod, segítek, mondja közben. Takarítani, teszi hozzá. Aztán majd előre ülök, nem mászkálok. A sofőr megint csak legyint, Nem azért veszel te bérletet, hogy még takarítsál is. Csak legyél nyugodtan, majd megoldom én. Különb hol áztál meg te ennyire?, kérdi az utastól. Hát, bizonytalanodik el az utas, Hogyhog hol? Vagy ennyire leizzadtál? Nem vagy te lázas?, kérdez tovább és tovább a sofőr.

Akkora ez a megálló, mint a buszindító odabent, mondja aztán az utas akármi válasz helyett, és a fejével úgy biccent a válla felett hátra, mintha a város arra lenne, Csak itt nincsen egy lélek se, teszi hozzá. A távoli lámpák szitáló derengésébe bámul. Az ázó pocsolóakra. Ez nem olyan útszéli megálló, néz rá a sofőr. Látom, azt mondom. Nem nagyon ismered a járást erre, igaz-e? Én csak benősültem ide, von vállat az utas. Nősülni jó dolog, vigyorog a sofőr. Nekem mondd?, vigyorog vissza az utas is. Már másodszor csinálom. Meg az asszony is. Az első annyira bejött nekünk. A sofőr felkaccant, nem neveti el magát. Ez volt itt a bányatelepi végállomás, mondja aztán. Vagyis-hogy végállomásnak most is végállomás. Aha, bólint az utas, és a homlokát ráncolja, Arról már hallottam valamit. Ki neked a feleséged?, szakítja félbe akkor hirtelen egy hang a hátuk mögül.

Az utas meg a sofőr egyszerre dermednek meg. Aztán lassan odafordítják a fejük, behunyorognak a sötétbe, cigarettájukon egy ideig nem izzik föl a parázs. Ja te vagy az?, kérdezi a sofőr pár szívdobbanás lüktető csöndje után. Kivarrott bőrkabát szegecsei villannak meg a bódé hátuljában. Ha az ember nagyon, nagyon odanéz. Mint valami kiegészítő égsőron átfutó maradék foszforeszkálás egy hirdetés érthetetlen töredékeivel. Hát hogy settenkedtél te ide? Nem settenkedtem, feleli a hang, Csak simán jöttem. Intettem is nektek az elébb. Hát én aztán nem láttalak, rázza meg a fejét a sofőr. Az utasra néz, az megvonja a vállat, lebiggyeszi a szája szélét hozzá. Beszélgettünk, mondja megint a sofőr. Jól belemerültetek, hangzik a hang amonnet, Annyira, hogy engem meg se kínáltak cigivel.

A sofőr a zsebéhez kap, belép a sötétbe. Keskeny arc, belógó haj, tömött bajusz részletei villannak fel egypár pillanatra az öngyújtó fényénél. Azután már csak a cigaretta hunyorog. Éjszakás vagy?, kérdezi a sofőr, mikor újra az utas mellett áll. Hol lennék?, kérdez vissza lassan a láthatatlan másik. Akkor csak úgy? Mér ne?, hangzik, s a bőrkabát roppanása tán vállvonás lehet. Már csak hogy felírom ezt a napot, mondja a sofőr, Világrekord, hogy ketten is jöttök ilyenkor innét. Az még nem olyan biztos, mondja megint a hang a bódé mélyéből. Ja, mondja a sofőr. Lehet, hogy csak valakinek a feleségéhez osonok éppen. A sofőr elvigyorodik, Nagy hang vagy te. Lehet, hogy a tiedhez pont, folytatja a láthatatlan férfi. A sofőr az utasra néz felvont szemöldökkel. Az meg visszanez rá. Ennekem nincsen, énrám ne nézz, mondja a sofőr neki. Az utasnak csak akkor esik le, Az enyémhez? Nem tudom megmondani, ameddig nem tudom, ki az. Az utas egy picit még áll, azután kiveszi szájából a cigarettát, eltartja magától, és nevetni kezd.

Még nevet, mikor a bódé oldalához lép, áthúzza a vállpántot a fején, hogy lerakja a táskát a lócára. Csak akkor hagyja abba, mikor kilép a tető fedezéke alól, a bodega fala mellé, a szemerkelő esőbe. Egy nagyot slukkol, aztán belöki a csikket a sötétbe. Hátrakerül, menet közben a slicce cipzárját cibálja. Alig sikerül lehúznia. Még hallja, hogy azok ketten beszélnek, de már nem érti, miről. Hallja, ahogy egyikük harákol és kiköp.

A beton legszélére áll, ahol árok szalad alá, onnan kezd locsolni vakon a semmibe. Maga is ázik, de a dolgot nem tudja siettetni. Aztán a csurgásból gyér pergetés lesz, majd egy kicsit még újra csurgás, azután csepegés, azután semmi, ő meg még akkor is ott áll egy darabig.

A távoli lámpák szitáló derengésébe bámul. Az ázó pocsolyákra. Ez nem olyan útszéli megálló, néz rá a sofőr. Látom, azt mondom. Nem nagyon ismered a járást erre, igaz-e? Én csak benősültem ide, von vállat az utas. Nősülni jó dolog, vigyorog a sofőr. Nekem mondd?, vigyorog vissza az utas is. Már másodszor csinálom. Meg az asszony is. Az első annyira bejött nekünk. A sofőr felkaccant, nem neveti el magát. Ez volt itt a bányatelepi végállomás, mondja aztán.

Vele szemben, az árok túloldalán végenincs kerítés. Sötétség és sötétség között a ki tudja, honét odavetülő jégfehér lámpafényben hullni készülő vízcseppek gyöngysora csillog a dróthurkokon. Mögötte hidegség, meg hosszú és lapos épületek árnyával teli üresség, szürkellő, szemerkélő elhagyatottság. Néz, néz, bele a kivehetetlenbe, míg végül a sötét egy darabja megmozdul, feketeség fut át a gyöngysor fényei előtt, és kitarakja. Csak akkor látja meg, hogy egy kutya az, mikor már egészen közel jár. És még annál is közelebb kell jöjjön, hogy az utas ráeszméljen, nem úgy kelene vele találkoznia, ahogyan épp ott áll.

Akkor a kutya már a megálló betonplatója alatt szaglász az árokban, mindenféle gyanús pocsolya közt, orrát épp csak a színük fölött tartva, kutyásan keresve, szimatolva. Egyedül a farka állása árulja el, tudja, hogy ott az utas. Bundája csapzott, alaposan megázott. Dehát hogyis ne ázott volna meg? Feketébb most annál a feketeségnél, amelyből előkerül. És mindjárt kiderül, hogy nincsen egyedül, nyomában máris ott terem a másik, a fakó. Vagy egy kicsit nagyobb, vagy egy kicsit kisebb, vagy ugyanakkora. Az utas hátralép közeledtükre. Lábával tapogatni kezdi maga mögött a visszautat, óvatosan moccan, a szemét közben le nem veszi róluk. Ám egy pillanat csak az egész, fel is lélegezhet. Nem érdekli egyiket se, rá se hederítenek, elfordulnak, hogy egy szökkenés-

sel eltűnjenek újra az éjszakában, amelyik szülte őket. Még csak meg se akarták szaglászni, úgy viszik magukkal vissza árnyaik a láthatatlanba. Lépteik nesztét azonban az utas, hogy már tudja, mi az, még hallja egy darabig. Aztán mire visszakerül a bódé elejébe, többé nem.

Már azt hittem, megléptél mégis a kocsmába, mondja neki a buszvezető, még mindig a cigivel kezében. Vagy talán egy újabbal. Csak az hiányozna neki, mondja a bódé mélyéből a hang, és mindketten felnevetnek. Az utas most nem nevet velük. A kutyákkal haverkodtam, mondja helyette, a kezét törölgetve. Veled jöttetek?, fordul oda a hang felé. Milyen kutyák?, kérdez vissza az. Egy fekete meg egy fehér. Vagy olyan fakó. Azokkal a nagy döggökkel?, kérdezi a sofőr. Amíg be vannak zárva, addig lehet is, hunyorog az utasra, és vagy már nevet megint, vagy még mindig. Ja, itt a raktárak kutyáit mondd, a telepen, mondja vele egyszerre a hang is. Nincsenek bezárva, rázza meg a fejét az utas. Itt vannak az árokparton, itt szaladoznak. Micsoda?, képed el a sofőr. Szabadon vannak?

Ellöki a csikket a kezéből, kilép a bódé szélére, meggondolja magát, visszafordul. Hát ez nem jó. Mi a baj?, kérdezi az utas. Teljesen szelídek azok, nem érdekelttem őket. Hát neked akkora malacod van, hogy már rőfög akkor, mondja a sofőr, és idegesen kezd toporogni. Vagy nem is vettek észre. Azt mondd, mind a kettő kint van? Nem kell azért beszarni, mondja a hang hátulról. Én is szabadon vagyok, mégse fosol. A sofőr megint a bódé széléhez áll, kifigyel a tető alól hátra, de még akkor is az oszlop mögé húzódva. Hát én már láttam őket, milyenek, mondja közben. Engem nem érdekel, ki, mit mond, ismerem a fajtájukat.

Az utas odamegy a lócához, nézi, nézi a deszkát, azután beljebb lép, lehajol, odanyúl, tapogatózik. A sofőr azt mondja, Én felszállok a buszra. Ha azok kint vannak, azt ajánlom, ne várjátok meg ti se, hogy idejöjjenek. Nem láttátok a táskámat?, kérdezi akkor az utas. Hátulról horzsoló hang kél, bakancstalp csikorog a betonon. Ide tettem le. Én nem akarok találkozni velük, folytatja a sofőr, és máris az ajtóban áll. Most meg nincs itt, motyogja az utas. A másik bakancs talpa is megcsikordul a felhorzsoló betonon. Vagy talán megint ugyanazé. A sofőr fellép a buszra. Szerintem gyertek fel, mondom, úgyis már csak tíz perc és indulunk. Nem megyek a táskám nélkül, rázza meg a fejét az utas. Mi van?, figyel fel akkor rá a buszvezető. Leraktam ide a táskámat, és most nincsen itt. Hát hol van?, kérdezi ingerülten a sofőr. Nem jött ide senki egész

idő alatt. Gondolom, bólint rá az utas. Biztos fent hagytad, gyere fel, keresd itt. Hátralé, karmoló harákolás, aztán meg hegyes köpés hangja.

Nincs elemlámpátok? Vagy telefonotok? Az enyém a táskában van. Kit akarsz hívti ilyenkor? Világítani akarok. Nem látok itt semmit. Amíg a buszos eltűnik, a hang a sötétből azt kérdezi, Volt tenálad táská egyáltalán? Hogyne lett volna. Mert én nem is láttam. Csak tudom tán, van-e táskám, vagy nincsen. Bulika volt odabent, mi, azért aludtál el a buszon is? Mi köze annak a táskámhoz? Ja hogyha te ilyen ingerült vagy, akkor csak legyél, dörmögi a sötétség onnét hátulról az utashoz előre. Te milyen lennél? Én tudok vigyázni a dolgaimra, nem kell külön idegeskedjek, hogy részegen elhántam valamimet valahova. Főleg, hogy neked az öledbe mennek a más feleségei is, meg ki tudja micsodái is csak úgy maguktól, mi?, kérdezi élesen az utas. Nemhogy elvesztenél bármit, még találsz is. Csak úgy véletlenül. Kis szünet után a hang azt kérdezi. Ezt most hogy értsem? Akkor nyújtja oda a buszos a zseblámpáját a fülkéből. Gyere érte, ha kell, én ugyan le nem megyek már innét.

Az utas felkattintja a lámpát és a fényét a lócára irányítja. Végigpásztázza a hasadozott deszkát, bevilágít alá, aztán fölé, egész a mennyezetig, onnan vissza megint le, legalulra. Lent cigi-csikkek, fent odanyomott rágók, lent megint a csikkek meg cigisdobozok. Ott megáll, aztán elindul a bódé belseje felé. Elhánt papírzsebkendők, dobozok, cetlik, cafatok, levelek, ágak. Amikor elér a sarokig, a hátsó fal vonalán szánkázik tovább. És ott lelassít a köpések natúr gennyfoltjai között. Mikor egy bakancs orra a fénykörébe kerül, megtorpan. Megáll és onnan nem megy tovább. Kicsit még moccan-moccan, de mikor a harákolás felhangzik, s a fényben újabb köpet fekete pötttye kerül a többi közé, végképp egyhelybe dermed.

Még két szívdobbanás, és fény gyúl ott hátul is, egy telefon lámpájáé. Csak ez a bódé másik felét világítja meg. Lassan bejárja a hátulját, majd előrejön a túlsó oldalánál. Elér a széléig, onnan elindul ugyanazon az úton vissza, amíg majdcsak a másik lámpa fényéhez ér már. Kétszer is megmutatja, hogy sehol nincsen semmi, se hátul, se elől, se lent, se fent, csak pontosan ugyanaz, ami a másik felén. És akkor kialszik. Éppen csak egy nagyon kevéske tér nem világosodik ki az egész zseblámpázás alatt a hátsó lóca kellős közepén. Ahelyett az utas még elmegy a bódé mellé az egyik oldalt, aztán a másik oldalt, hogy kívül is körülnézzen. De az már nem tart soká.

Ha nincs itt, akkor nincs itt, nem tudsz mit csinálni, mondja a sofőr, aki az egészet a fülkéből nézi végig. Indulnunk kell, gyertek, nem várhatok tovább. Hát a táskám nélkül hogy? Ha itt maradsz éjszakára, azzal nem lesz meg. Reggel majd kiderül, hogy a munkahelyeden hagytad. Pedig emlékszem rá, motyogja maga elé. A harmadik ott hátul harákol és kiköp. Hát azért egy köszönöm mégiscsak jófejség volna tőled, szólal meg aztán. Ha már meggyanúsítani meg tudtál. Én nem gyanúsítottalak semmivel. Hát ne is. Nem is. Akkor jó. Kösz szépen.

A sofőr onnan fönről elnézni, ahogy az utas kikapcsolja a lámpát, leengedi, és egy kicsit megroskadva, lehajtott fejjel lép fel a buszra. Már csak épp utánafordul, mikor elveszi kezéből, nem követi tovább, ahogy botorkálva hátramegy. Inkább kinéz az ajtóból a harmadikra. Na, mi legyen? Jössz vagy nem jössz? Nem jövök, minek mennék? Na gondoltam. Elvihetlek a sarokig, hogy nyugton legyél a kutyáktól. Nem zavarnak engem. Nem kell jegyet se venni addig, no. Nem arra lakok, kerülő lenne nekem. A buszos bólint, leül az ülésébe, és indít. A busz megrázkódik. Int és kikiált. Akkor szevasz, jót beszélgettünk!, azzal becsukja az ajtót.

Még ki se kanyarodik, megérzi a nyakán az utas leheletét. Akkor veszi észre, hogy az nem hátra ült, hanem az első sorba, ott meg féltent kifordul, a lába az ülések közötti sávon, a térdére könyökölve egészen előre dől, hogy szinte mellette van, épp csak egy kicsit hátrább. Onnan szuszog meg liheg egyenesen a tarkójába. Ne idegeskedjél, majd minden rendben lesz, mondja a sofőr, miközben kifordul. Dehogy lesz. El van minden baszva, feleli az utas. Nahát minden azért éppenséggel nincsen, dűnnyögi vissza, de most igazából nem tud figyelni.

Még a nyelvét is kidugja kanyarodás közben a nagy kormánykereket tekerve, úgy koncentráll. Az utas meg azt lihegi a nyakába, hogy Különben igazad van. Előre ültem én is, látod, hogy ne basszam el neked, és ne koszoljam össze már a buszod. Ó meg azt mondja, miközben a nyakán felmerednek a pihék, hogy Dehát nem takarítottam még, úgyhogy teljesen mindegy. Akkor se. A kocsma ilyenkor zár valahogy, mondja ki aztán a sofőr, ami a fejében jár, talán csak, hogy ne halljon más egyebet, Lesznek itt olyan faszik mindjárt az út közepén. De még az is lehet, hogy én is lerészegedek a leheletedtől, kaccantja el magát. Az utas nem veszi akkor sem a lapot, csak mondja tovább a magáét, Így majd mehetsz te is haza, a fejem megfájdult nekem is ettől az éjszakától, hát még akkor neked,

aki még most is dolgozol meg felelős vagy meg minden.

A kutyákat akkor veszik észre, mikor egy éles kanyarból fordul ki a busz keskeny, de nyílegyenes útra, és végre gyorsíthatna. A fényszórók azonban egyszerre kivilágítják a fekete meg a fakó blökit, ahogy egymásnak feszülve állnak az út közepén, láthatóan valamin marakodva, és akkor nem gyorsít mégsem. Ketten kétfelől tépik és rángatják, nem tudnak megegyezni. A szőr a nyakukon meg a hátukon felmered és tüskésen szétáll. Agyaruk közül nyál és hab csurog, fröcskölő cseppjei a fényben láthatóan repkednek szerte. Annyira elmerülnek az acsarkodásban, hogy nem riadnak meg még a busztól sem. Talán észre sem veszik. Az anyjukat, nézzed csak, mondja a sofőr és egészen lelassít. A táskám!, kiáltja hirtelen az utas. Mi?, ijed fel a sofőr. Engedj le! Na! Nyisd ki az ajtót gyorsan!

A sofőr egy kicsivel később már egyáltalán nem biztos benne, hogy mit is látott a kutyáknál. Azt már abban a percben sem tudja megmondani, amikor történik, hogy végülis miért nyit ajtót az utasnak. Dehát arra sincsen oka, hogy ne nyisson. Aztán csak vár és vár, mikor a kutyák is meg az utas is eltűnnek valamerre az éjszakában, ő meg ott marad a fülke vibrálásában. A fényszórók fehér csíkjaiba bámul, a motorzúgásba hallgatózik. Azután azt is leállítja. Hirtelen kezd el fájni

és nagyon, nagyon magában lenni. Még le is száll, a nagy dögöktől való félelmét félretéve. Szeme fürkészi a sötétben az egyetlen utasát, utána is kiált az út széléről, de semmi. Magában azt mondja, Jó hülye érzés ez. Végülis visszaszáll, gyújtást ad, indít. Utolsó járat, vagy sem, akkor is van még menetrend a világon, mondja tovább magában.

Mégis meg kell állnia megint. Bár már mindenképpen későn. Mert csak a szeme sarkából látja meg egyetlen pillanatra a busz elé az út széléről berohanó valakit, vagy talán valamit. A fényszórók tejfehérré kenik szét alakját, és abban a minutumban éppen annyira van ember-, mint kutyaformája, vagy akár egy kredencé, mielőtt eltűnik a kerekek alatt. Mert a sofőr tudja, hogy olyankor nem történhet már más, minthogy áthajt rajta. Vannak bizonyos helyzetek, amire felkészítik a buszosokat a tréningeken. Bár most azt mondja magában, Erre nem lehet felkészülni. Aztán mikor kiszáll, nincsen senki a busz alatt, a kerekek alatt sehol. A járművön semmi sérülés. Mégis még sokkal később is lát egy alakot álmaiban riadtan integetni, mikor az ütközők felütik, mint kuglibábut a kugligolyó. Közben meg csak egy egyszerű, kicsit ütött-kopott és megtépázott bőrtáskát talál.

Azt viszi el végül is a buszállomásról a talált tárgyak közül annak az utasnak a felesége.

Sall László

variációk

egy örkényesen szép halálra gondolok
a molyaimnak hormonost
nem én gondoltam
de
ilyet lehet kapni meg biztos még
mást is modern kor sok már az intelligencia
még a természetes is sok már
már biztos olyan is van hogy csak gondolok rá
s akkor elpusztul
amikor eszembe jut nem is olyan vicces
mert ma 56 van s ezzel csak ne viccelődjem
meg se nem -k
mert ez volt az
jut eszembe
amikor elkergettétek a népellenes honfitársaitokat
de ennél jobb már nem lesz
gondolom
úgy fáj
hogy ami fáj
mindet eldobnám
bele a fénybe ahova meg a molyok se nagyon
de majd a hormon
október
sehol egy ember
az ilyennek le is jár a szavatossága hamar

Irodalom

SALL LÁSZLÓ (1961, Nagyvárad) költő, író, műfordító, kultúraszervező. Svédországban él. Legutóbbi kötetei: *Polikó* (Move & Walk, 2013), *Könnyű könyvhalézés* (Várad, 2014), *Versutánzó szavak* (HKE, 2016).

Cseh Katalin

Útravaló

Nem hozok egyebet,
csak magamat,
hosszú álmot,
mi megszakadt,
tétova hitet, remegést,
kapaszzkodást, elengedést.

Hozom könnyű szív nehezékét,
viszem a magány vaktérképét.

Veszteségek

*„Minden, amit birtoklunk, az csak
a minket ért felmérhetetlen veszteségek
fényében szemlélhető.” (Borbély Szilárd)*

Talán a gyermekkorban berendezett világ
tökéletes volt itt-ott mégis átütött rajta
a szorongás a fásultság a titok
nem kaptam engedélyt önmagamra
bár hivatalos papírok igazolják létezőm
van születési anyakönyvi kivonatomban
ez a legfontosabb bizonyíték földi és földön
futásomra büszkeséggel birtoklom
a veszteségeimről is vannak papírjaim
apám és anyám halotti anyakönyvi kivonata
rajtuk harsányan ezüstöző pecsét
a szemnek tetszetős látványos iratok
néha előveszem és gyönyörködöm
bennük mint valami műalkotásban

a hiányok feneketlen kútja
leengedem a vedret aztán felhúzó
naponta többször megismétlem
esténként az égre fölnezek
kutat ásnak ott is földi veszteségek

14 Irodalom

CSEH KATALIN (Erdős-
szentgyörgy, 1961) költő,
magyar nyelv- és iroda-
lomtanár. A BBTE-n
szerzett magyar-angol
szakos diplomát, Ko-
lozsváron él és tanít.
Legutóbbi kötete *Tan-
erőtlen* (2019 Koinónia).

Szabó Eszter

Fényképek

Már a hajnali csöndben is csak a zümmögést hallotta. Eleinte csak lopakodott, de szép lassan kizárta a koránkelő, túlbuzgó madarakat, és az akvárium monoton berregése is süket fülekre talált Szálvia hallójáratainak kifürkészhetetlen labirintusaiban. Hetek óta hiába beszéltek hozzá a szomszédok, a szűk család és az a kevés munkatárs, aki osztozott vele ebben a furcsa auditív transzállapotban, ami már több volt, mint fehér zaj, valami nagyobb jelentéssel bírt, de lehet, hogy csak azoknak a fejében, akik megtapasztalták. Mindhiába jöttek az idegesítően hosszú hangüzenetek is, már nem is vette a fáradságot, hogy megpróbálja kiszűrni az autódudába burkolózó, levegőt kapkodó történeteket, mert a zümmögés könnyorületes volt és megkímélte őt az értelmetlen szavaktól. Elég egy mosolyt keresni a hangulatjelkek között és azt írni, hogy értem. És azzal ki is elégitette beszélgetőpartnerét, aki inkább magával beszélgetett, igazából szó szerint, ha úgy vesszük, hogy Szálvia nincs ott, az illető csak egy telefont tart a szája elé, fontoskodva, hogy „most épp rohanásban vagyok, nem érek rá pötyögni”, mintha tényleg nem érne rá, az az üzenet egy picit később.

A fénymásoló iroda a város szívében, ám kicsit kopottan állt, a világ legjelentéktelenebb kirakatával, húsz évvel ezelőtti elismerő diploma, előtte egy origami tulipán, zöld-piros, ahogyan kell. Mintha mostanában került volna oda, szóval nem csak ott felejtették azt a kirakatot, hanem olyan hatást kelt az egész, mintha ezzel akarná kifejezni a jelentéktelen üzletvezető a jelentéktelen üzletet, hogy ez itt csak létezik, de ha nem lenne, akkor jönne helyébe egy másik. Itt nincsenek fényképelőhívók, háromdé nyomtató, vagy gravírozó gép. Ezt már a város is megtanulta, és csak akkor jönnek ide, amikor éppen késésben vannak, és már nincs más nyitva, hiszen ez a fénymásoló este nyolcig kiszolgálja a vendégeket, Szálvia és a jelentéktelen munkatársai pedig igazán csinos összeget kapnak azért, hogy vállalják a műszakot, akár reggeltől estig. És nem csak a fizetés vonzó – fejt ki éppen a főnök a lánynak az állásinterjú napján, hanem havonta egy pénteki nap szabad, egy kikötéssel, hogy valami nagyon hangos helyre menjenek aznap. Mivel ez egy kisváros, ezért sok lehetőség nincs, le kell menni a pincébe, ott kell ülni a legalább tízéves hangszórók mellett, hallgatni a legújabb slágereket

a legalább tízéves alapra rámixelve, vagy fordítva, és azon gondolkodni, vajon ezek az emberek itt hallják is, hogy miről szól ez a dal? Vagy csak kántálják a sorokat, mozgatják a csípőjüket arra, hogy valaki arról énekel, hogy öngyilkos akar lenni. Ha pedig nincs kedve a diszkóutáztatást bámulni egész este, akkor megkeresi a város összes útfelújítását, megpróbál észrevétlenül ottmaradni, ameddig csak lehet, majd amikor úgy érzi, hogy most kell abbahagyni, akkor tovább megy egy másik helyre. Tavasszal a legjobb, olyankor van a legtöbb felújítás a városban. Amúgy nem mintha a főnök utánajárna, hogy az alkalmazottak tényleg betartják a szabályt, de Szálvia sosem volt az az ember, aki kétségbe vonja a másik kikötéseit, még akkor sem, ha azok örütségnek tűnnek.

Csak egy kis zümmögés, ezzel magyarázza a tulajdonos, majd biztosítja a lányt, hogy ne paza-

Irodalom 15

SZABÓ ESZTER újságíró (1993, Marosvásárhely), jelenleg Sepsiszentgyörgyön él. Rádiós szerkesztőként dolgozik, illetve a matusinka magazin számára készít podcasteket. Aktívan foglalkozik olvasásnépszerűsítéssel, élő olvasóklubokat, irodalmi eseményeket szervez. 2021 őszétől Okulusz néven irodalmi podcastot vezet.

rolja a pénzét cseppekre vagy orvosra, mert nem a fülével van a baj, a zümmögést nem lehet onnan kiszedni, de ne aggódjon, nem fogja őt zavarni a mindennapjaiban. Szálvia bólint, kell a munka, jól is fizet, és monoton. Túl sok volt már a kezdeményezés, önkéntesség, szervezés, tervezés, lendület és fiatalos akaraterő, nincs szükség most semmiféle új ötletre. Csak fénymásolni szeretne, és amúgy meg bármikor otthagyni. Nagyjából két hónapba telik el, ameddig teljesen beleolvad a munkakörbe, már meg sem nézi a kezébe kerülő dokumentumokat, pedig megtehetné. Az elején nagyon kíváncsi volt. Úgy érezte, valamiféle tudással övezi fel az, hogy mások személyes dolgait másolja. Az is eszébe jutott, hogy titokban saját

magának is eltehetne egy-egy példányt a fontosabbnak tűnő iratokból. De nem történt meg a csoda. Egyszerűen nem érezte magában a mindentudók örömét, ahogy végigsétált a város utcáin. Nem tudott meg többet az emberekről, nem került semmiféle cinkos titok birtokába, vagy legalábbis képtelen volt felismerni.

A zümmögést igazából csak a harmadik hét után vette észre. Onnan tudta, mert valamiért itt az volt a szokás, hogy a három hét után hivatalosan is köszöntik a cégnél az új munkae­rőt, az illető kap egy sapkát, egy kitzűt és egy esernyőt, valamint a főnök megszorítja az izzadt kezével a vállát, és valami űzött mosoly jelenik meg ilyenkor az arcán, mintha éppen közölné az alkalmazottal, hogy halálos beteg, de ne aggódjon. Szóval ezen a napon történt, hogy Szálvia füleibe végleg beköszöntött a hang, ami ezután már szinte soha nem maradt abba. A fénymásológép könyörtelen aprításai csak alvás közben hagyták el egy kis időre, kivéve, amikor arról álmodott, hogy kisujjnyira zsugorodik, a főnök beküldi őt a gép belsejébe, hogy találja meg élet értelmét. „Ott kell legyen!” – üvölti ilyenkor az álombeli főnök. „Mégis hol máshol, ha nem a hivatalos és személyes megőrzőnivalók között?” A főnök ilyenkor az egyik lábától felemeli, megnyalja, hogy jobban csússzon, és belöki őt az egyik bemeneten. Aztán csak villódzó fények és a zúgás, egész reggelig. Mint egy rossz televízió.

Csak egyetlen módot talált rá, hogy csend legyen. Minden nap a parkon keresztül vágott át hazafelé menet, nyáron tele volt emberekkel, kutyájukat sétáltató hölgyekkel, randalírozó gyerekekkel, a Pavilon Kávéház teraszán pedig végeérhetetlenül sakkoztak az öregek. Aztán beköszöntött az ősz, a kávéház bezárt, a sakkozók viszont ott maradtak, rendületlenül játszották a partikat, egymás után, csendben. Az őszi délutánba olvadt játékosok látványa hirtelen robbanásszerű csendet borítottak rá, odaszegezték őt a bábuk gyors mozgásának ritmusához. Nagyon szeretett volna közelebb menni, de félt, hogy udvariatlannak találják, ezért egyszerűen csak lelassította a lépteit, és olyan sokáig maradt a vonzaskörükben, amennyire csak bírt. A fehér hajak rikítottak az évszak színeiben, télen a kucsmák belesimultak a fák társaságába. Füg­gővé vált. Megtanult a lehető lelassabban, feltűnésmentesen lépkedni körülöttük, és ha észre is vették, nem szóltak semmit. Így ment ez hónapokon keresztül, amíg.

Egy áprilisi napon egy idős hölgy lépett be a boltba. Idegesnek tűnt, elkezdte tapogatni magát

szőrmével befedett törzsén, kifordította a zsebét, közben a szintén szőrös kalapja is megbillent a fején, még arra sem szánt időt, hogy megigazítsa. Végül kiesett az egyik zsebből, a belső zsebből egy fénykép. Tehát férfikabát. Szálvia segített neki. Felvette a fotót – a sárga lapon egy konyhában egy riadt lány áll, kezében edény, reszelő. Cselédruhában, egymagában, riadalma betölti az egész fotót. Arca pedig arról árulkodik, senki nem szólt neki, hogy fotózni fognak. Vajon ki készíthette? Szálvia sokáig nézhet­te a fotót, mert a hölgy dühösen kikapta a kezéből, majd néhány utasító szóval kísérve mégis visszaadta. Jó minőségű másolatot kér. Jó lenne színesben. A lány közli, hogy „mi nem foglalkozunk ilyen­nel”, mire ő csak sóhajt. Talán jobb is. Akkor csak legyen nagyon jó minőségű, és nagyobb méret. Szálvia szól neki, hogy erre várni kell, a fotót először ki kell tisztítani egy programmal, másképp nagyon szemcsés lesz. „Persze, persze, csak siessenek azért.” Egy telefonszámmal ellátott papírt nyom a lány kezébe, majd kísétál az ajtón.

Mielőtt nekifogna a szerkesztésnek, leül és megvizsgálja a képet. A cselédlány láthatóan fél. Nem meglepett, nem szomorú. Félt attól, ami történik vele. Ujjai görcsösen kapaszkodnak a konyhai eszközökbe. Sosem fog feloldódni. Már örökké így marad, ez a hölgy pedig még nagyobb­ban, még tisztábban akarja látni ezt az arcot. Miért – teszi fel magában a kérdést a lány, majd rájön, hogy valamiféleképpen örül, hogy nem láthatja a folytatást. Az állandóság jó. „Szeretem a maradandó dolgokat” – gondolja. „Nem akarok több változást. Azt akarom, hogy az öregek örökké ott sakkozzanak a parkban a márványtáblákon, és ha meghalnak, akkor azt akarom, hogy a kucsmájuk az rajta maradjon a koponyán. Azt akarom, hogy a zúgás elmúljon, de közben meg azt is szeretném, ha megmaradna, hiszen már megszoktam. Nehéz lenne megszokni valami mást, például a csendet. Akarom, hogy ez a lány itt a képen örökké féljen, és meg akarom látni, érezni, sejteni, hogy ki áll a fényképezőgép mögött, mert az is ott van, az is a képben ragadt, csak nem látom, nem jövök rá, pedig biztosan tudom, hogy valahogyan megmutatkozik.”

A széken talál­nak rá. Még mindig ugyanott ül, ugyanazt a képet nézi, le nem eresztené a kezét, mert még mindig nem érti a titkot, de már nem hall, nem lát, él, de mégsem mozdul, mintha csak egy fényképpel találna szembe magát az ember. Az üzletvezető általában mindig ezt csinálja azokkal,

akikre ennyire ráborult a zúgás. Összehajtja őket, becsúsztatja a fénymásoló dobozába egy kis lyukon keresztül, és így lesz erősebb és erősebb a gép, míg nem egyszer csak már az üzletvezetőn sem segít a vatta, dugasz, meg mindenféle trükk, amivel eddig mentesült a gép hálója alól és majd őt is

betemeti, és akkor városnak lesz egy önműködő fénymásolója, ami már nem csak este nyolcig, hanem éjjel-nappal szívesen fogadja az odalátogatókat, és az a gép már mindent tudni fog az emberiségről, eleget ahhoz, hogy egyetlen pillanattá fagyassza a teljes emberi lét törekenységét.

Oláh András

[tolvaj szív]

Dienes Eszter emlékének

tolvaj szív gúnykacaj
– üres a tarisznyád –
kocsmagőz utcazaj
tört szét egy kalitkát

részeg az árokpart
ugatnak a kutyák
cigány az alkonyat
dobj le minden ruhát

szavait nem érted
– Isten kakukktojás –
szívedben eltévedt
egy cinkos suttogás

izzik a holdkaréj
átírja álmodat
ne sírj a holnapért
az is csak másolat

angyali kárhozat
üldözi gyilkosát
– mit ér az áldozat
ha nincs aki megbocsát

Irodalom

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) költő, a Partium folyóirat szerkesztője. Mátészalkán él. Legutóbbi kötete: *Fagyponnalatt* (Magyar Napló Kiadó, 2020).

Wyeth, Perszeusz és a Gorgó

Bodoni Zsolt képzőművésszel Szabó Anna-Mária beszélgetett

Az elmúlt években rendhagyóan új fejezetet nyitottál a munkásságodban. A hagyományos festésztől elrugaszkodtál, hibrid technikákkal kezdted kísérletezni, egyedülálló utat kezdted el kitaposni. Háromdimenzionalitás, objektszerűség, játék a fényekkel, és még sorolhatnánk – az új munkáid már az installáció/ assemblage/lightbox műfaji határait súrolják. De pont annak, amit csinálsz nem nagyon van előzménye. Az Erdélyi Művészeti Központnál nemrég nyílt kiállításodon is inkább ebből a szériából láthatunk munkákat. Honnan indult, hogyan kezdődött ez az egész?

2021 tavaszán kezdett el foglalkoztatni ez a gondolat, hogy időszerű lenne az eddig általam művelt klasszikus táblaképfestészetet újragondolni. Két változtatást hajtottam végre, az egyik az volt, hogy kicseréltem a hagyományos festővásznat egy áttetsző anyagra. A másik, hogy bevilágítottam a képet hátulról is. A kiindulópont ez a két

16 Galéria

SZABÓ-ANNA MÁRIA (1989, Marosvásárhely) képzőművész. Tanulmányait a kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezési Egyetemen (UAD) végezte. Munkái több csoportos és egyéni tárlaton vettek részt. Tagja az Élesdi Művésztelepnek. Nagyváradon él, az *Ujvárad* művészeti rovatának szerkesztője.

új elem megjelenése. Ezeknek a használata hozza létre ezt a látványvilágot, megfűszerezve pár kontrollerrel, relével.

Led és neon felhasználást festményeken Mary Weatherford esetében láthattunk korábban, viszont ő inkább kiegészítő elemként használja ezeket. Nálad a különböző fényforrások alkalmazásával egy képen belül több kompozíció is megjelenik, ami egyedülálló. Honnan jött az ötlet, hogy így fogod használni a megvilágítást?

Ez egy folyamat, egy keresés, azt a technikát próbálom megtalálni, előidézni ami a leginkább megfelel annak, amit látni akarok a képeken. Az első daraboknál csak egy ábra volt, festett részek

kiegészítve hátulról különböző színű neonokkal. Majd elkezdtem részeket kitakarni, kipróbáltam azt, hogy milyen lehet bizonyos részeket kamuflálni, elrejtteni. Hol képpel takartam ki a képet, hol talált textileket használtam. Lassan eljutottam oda, hogy két ábrát helyeztem egymásra. Ez már a korai filmmontázs hangulatát idézte, az Eisenstein által alkalmazott 1 + 1 = 3 teóriához lett hasonlatos. A két különböző réteg

Christina stoned a, 2022, akril, LED, vászon, 145 × 130 cm

egybeolvadva egy harmadik, új tartalommal bíró ábrát hozott létre.

Nyilván nem csupán technikai kísérletről van szó, gondolati síkon is összetett módon kapcsolod össze a rétegeket. Korábban egy interjúban beszéltél a manipulációról, a fake newsról, tömeg és egyén viszonyáról. Hogyan vonod be ezeket?

Hát igen, innentől kezd a dolog érdekes színezetet öltetni, mivel többet meg lehet mutatni a dolgokból, mint ami első pillantásra látszik. Ugye, a klasszikus táblakép esetében ez nehezen megvalósítható – ha egyáltalán. Ezeknek a képeknek a létrehozásához pontos tervekre, szinte forgatókönyvre van szükség. Van egy első

olvasat, amit a külső fényforrás tesz láthatóvá, ez általában egy nem túl izgalmas ábra, táj, bármi. Majd a külső fényforrás lekapcsolásakor felszínre kerül a következő réteg. Mélyebbre jutunk, valami történik. A két réteg egybeolvad és egy új tartalommal egészíti ki egymást, létrejön a kép történetének az időbelisége is. Így ez a technika kitűnően szolgálja a dolgok mögé nézést, a rétegek felfejtését, a beégett toposzok visszavezetését és újraértelmezését.

Szereplőid sokszor ismerősek valamilyen más környezetből, esetleg klasszikus szobrokra emlékeztetnek. Gyakran dolgozol művészettörténeti utalásokkal, ikonikus ábrázolásokkal. A témaválasztásban is a dolgok mögé nézés a mozgatóerő?

Christina stoned b, 2022, akril, LED, vászon, 145 × 130 cm

Face a, 2022, akril, LED, vászon, 100 × 70 cm

Face b, 2022, akril, LED, vászon, 100 × 70 cm

Úgy technikában, mint jelentéstartalomban szeretek megkérdőjelezni és újraértelmezni megszokott tartalmakat, ezért nyúlok vissza előszertett történelmi, művészettörténeti toposzokhoz. És mindezen lehet csavarni még egyet, amikor LED fénybe öltöztetem őket.

Ebben a sorozatban például Andrew Wyeth Christina's World című festményét használtad fel, ebből született meg a Christina Stoned című munkád. Mi itt a történet?

Ez játék kérdésselvetésekről, cél, üzenet és válaszok nélkül, megjósolhatatlan végkimenetellel. Elképzelem, hogy milyen lenne x-et y-nal összeereszteni. Olyan képanyaggal dolgozom, ami a számomra fontos művek mellett teljesen hétköznapi ábrákat foglal magába: fotókat tájakról, tárgyakról, ember- és állatábrázolásokat, sok mindent. Ez a kiindulási pont. Ezeket egymásra szabádom és figyelem, hogy mi lesz. Hát, valahogy így került sor Wyeth, Perszeusz és a Gorgó találkozására.

Erre lehet popcornot rágcsálni az arénában. Vagyis a kiállítóterben. Hogyan reagált a közönség ezekre a festményekre, a váltásra?

Talán kezdeném azzal, hogy milyen fogadtásban részesül tőlem! Sokszor bizonytalan vagyok, hogy jó-e az, ami kijön, de az irányt érzem, hogy jó. Folyamatosan érik, alakul, változik a dolog. A fogadtatás jó, de van pár negatív vélemény is, ami természetes. Ha nem élőben látja a néző, gyakorlatilag nem tud véleményt alkotni, annyira nehéz dokumentálni ezeket a munkákat. Ezért csak azokról a véleményekről érdemes beszámolni, akik látták élőben. De általában nehéz véleményt mondani, valószínűleg egyrészt azért, mert újszerű a dolog, és nem mindenki érzi elég bátornak magát, hogy merjen véleményezni, ítéletet mondani. Másrészt pedig a műfajt sem tudják hova tenni - megjegyzem, én sem. Többen látták benne az én „kézjegyet”, azt, hogy ez a korábbi munkáim egyértelmű folytatása, mások eltévelyedésnek tartják. De alapvetően mindegy.

Forest b, 2022, akril, LED, vászon, 110 × 85 cm

Forest a, 2022, akril, LED, vászon, 110 × 85 cm

Kétségkívül, előben látva intenzív az élmény. Ott vannak a váltakozó fények, és ott van a minimum két réteg, meg az $1 + 1 = 3$ elve alapján születő „felhang”. Szerintem könnyen az az érzése támadhat a nézőnek, hogy itt semmi sem az, aminek látszik.

Szerintem az jó, ha valamivel szembesülsz és elbizonytalanít.

Egyetértek. A felhang apropóján, te ugye az utóbbi időben zenélsz is. Mit jelent ez neked? Vannak-e áthatások, kölcsönhatások számodra ezek a kifejezési eszközök között?

Ezt a dolgot alapvetően restellnem kéne, a zenei képzettségem teljes hiányából fakadóan, de nem teszem, mivel rettentő szórakoztató számunkra ez az experimentális műfaj, amit Mujkó név alatt művelünk. Bizonyos értelemben kezd ez a zene összefonódni a képeimmel. Például Sepsiszentgyörgyön a kiállítóterben végtelenítve megy egy Mujkó dal! Párhuzam lehet a bevitt energia, ami bizonyos műalkotásokban is jelentékeny szerepet tölt be, a másik pedig a kísérletezés.

Képzett zenészek megkímélése érdekében nem árulom el, hogy milyen effekteket sikerül összekötni újszerű hanghatások elérése érdekében...

Kockázat nélkül nem születnek új dolgok...

Kedvelem azt az Einsteinnek tulajdonított kijelentést, hogy úgy jutott el a megoldáshoz, hogy figyelmen kívül hagyott egy axiómát. Persze ez a legtöbbször kudarchoz vezet, de néha olyan történik, amivel meg tudom lepni magam.

Mi várható a jövőben? Van már következő kísérleti terved, vagy még játszol ezekkel?

Azt hiszem, hogy ennek a történetnek a legelején járok, épp csak hogy elkezdek valamit megpiszkálni, és újabb meg újabb lehetőségek nyílnak meg. Szerintem sok időt fogok még ezekkel a hibridekkel eltölteni.

A legújabb munkáidban már tulajdonképpen ecsetet sem használtál. El tudod képzelni, hogy még visszatérsz a hagyományos festészethez?

Timeo danaos et dona ferentes a, 2021-2023, akril, LED, vászon, 200 × 260 cm

Timeo danaos et dona ferentes b, 2021-2023, akril, LED, vászon, 200 × 260 cm

Kiss a, 2022, akril, LED, vászon, 50 × 60 cm

Kiss b, 2022, akril, LED, vászon, 50 × 60 cm

Mother and child a, 2022, akril,
LED, vászon, 200 × 135 cm

Mother and child b, 2022, akril, LED, vászon, 200 × 135 cm

Újabb és újabb lehetőségeket kínál ez a technika, és szeretem ezeket kipróbálni, de nagyon valószínű, hogy igen, ezek alapvetően festmény alapú munkák lesznek és maradnak. Csupán kíváncsi voltam hogy mennyire merek messzire menni, meddig tolható ki ennek a határa. Úgy látom, hogy elég messzire. Anélkül is megállja a helyét egy-egy darab a többi között, hogy akár egy ecsetvonás is lenne rajta.

Van-e előzetes elképzelésed arról, hogy hogyan szeretnéd, hogy a munkáid hassanak? Mit vársz a nézőtől?

Nem a nézőt, a közönséget akarom meghatni, bármit is kiváltani, annál önzőbb vagyok. Magamat akarom meglepni valami újjal. Ha ez sikerül és tartós az öröm, akkor gondolom, hogy a munka befejezett, és talán másból is ki tud váltani valamit.

Bodoni Zsolt

A marosvásárhelyi Művészeti Szakközépiskola elvégzése után a Magyar Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát. A főiskolai években alapvetően grafikai szakirányon tanult, innen fordult a festészet felé. A kötöttségek kreatív használata és ezek esetleges átalakítása, illetve az egzaktabb képalkotói műfajokból a kísérletezés útján való kilépés lehetőségei fiatal alkotó kora óta érdekelték. 2008 óta, a kelet-európai ember sötét világnézetére reflektáló képeiből rendezett egyéni kiállításai révén több kontinensen vált ismert kortárs festőművésszé. Egyéni tárlatai voltak láthatóak Milánóban, Londonban, New Yorkban, Buffalóban, Los Angelesben és Dubaiban. Az idén 27 éves Élesdi Művészetelep egyik alapítója, főszervezője és állandó szereplője. Művei csoportos seregszemlén legutóbb a gödöllői Várkapitányi Lakban, az Élesdi Művészetelep éves seregszemlén voltak láthatóak.

Művészi munkássága

Egyéni kiállítások (válogatás) 2006: Magyar Kulturális Intézet, Brüsszel; 2008: Monuments [Műemlékek], FA Projects, London; 2009: Yesterday's Heroes, Tomorrow's Fools [A tegnapi hősei, a holnap bolondjai], Mihai Nicodim Gallery, Los Angeles; The Foundries of Ideology [Az ideológia öntődei], Ana Cristea Gallery, New York; 2010: Son of the White Mare [Fehérlófia], Ana Cristea Gallery, New York; 2011: Gods and Mortals [Istenek és halandók], Mihai Nicodim Gallery, Los Angeles; Remastered [Újrakevert], Brand New Gallery, Milano; 2013: King Give Us Soldiers [Adj király, katonát], Green Art Gallery, Dubai; 2015: The Shining Path [A ragyogó ösvény], Green Art Gallery, Dubai; 2017: Forest [Erdő], Art+Text Budapest, Budapest; 2019: E.H.M.S., Art+Text Budapest, Budapest. Kettős kiállítás Nemes Mártonnal, BuBu, 1120 Gallery, Buffalo; 2021: Hybrids [Hibridek], David Kovats Gallery, London

Csoportos tárlatok (válogatás) 2007: A kép közvetlensége.10 éves az Élesdi Művészetelep, Ernst Múzeum, Budapest; 2008: Portraits of Yesterday, Today, and Tomorrow, FA Projects, London; 15 Hungarian and Romanian Painters, Plan B, Kolozsvár; 2009: Staging the Grey, Prague Biennale, Prága; 2010: In Standard Time, Ana Cristea Gallery, New York; Bad Industry, Mihai Nicodim Gallery, Los Angeles; After the Fall: 18 Artists from 6 Countries in Eastern and Central Europe, Hudson Valley Center for Contemporary Art, Peekskill, NY/Knoxville Museum of Art, Knoxville/Ana Cristea Gallery, New York; Uncertain Terrain, Knoxville Museum of Art, Knoxville; 2011: Leipzig Walkabout, Ana Cristea Gallery a Galerie Eigen + Art meghívására, Lipcse; Prague Biennale 5, Prága, East Ex East, Brand New Gallery, Milánó; 2012: Zóna – Az Élesdi Művészetelep elmúlt öt éve, MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ, Debrecen; Referencing History, Green Art Gallery, Dubai; Nightfall, MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ, Debrecen; 2013: Nightfall, Galerie Rudolfinum, Prága; 2014: This Side of Paradise, Sotheby's S12 Gallery, London; Defaced, Boulder Museum of Contemporary Art, Boulder, Colorado; Fordulópontok, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; 2015: The Nude in the XX & XXI Century, Sotheby's S12 Gallery, London; 2016: Disruptive Imagination, Szépművészeti Galéria, Ostrava; Világok közötti átjáró. Az Élesdi Művészetelep 20 éve, Múcsarnok, Budapest; 2017: Bomlasztó képzelet, MűvészetMalom, Szentendre; 2019: Contemplating the Spiritual in Contemporary Art, Rosenfeld Porcini Gallery, London; 2022: „Știi cse zic” – az Élesdi Művészetelep. Pop-up kiállítás, Lokal, Nagyvárád; 2023: Telepesek. Élesd művészetelepe Gödöllőn, Várkapitányi Lak, Gödöllő.

www.zsoltbodoni.com

[instagram: zsoltbodoni](https://www.instagram.com/zsoltbodoni)

Hill b, 2022–2023, akril,
LED, vászon, 130 × 150 cm

Hill a, 2022–2023, akril,
LED, vászon, 130 × 150 cm

Lake a, 2022, akril, LED,
vászon, 130 × 150 cm

Lake b, 2022, akril, LED,
vászon, 130 × 150 cm

Head a, 2021–2023, akril, LED, vászon, 135 × 170 cm

Head b, 2021–2023, akril, LED, vászon, 135 × 170 cm

Mikola-Nyíri Emese

Halottjaink

– Csak szólok, hogy nem román rákom van, hanem német! – egy kisember utolsó nagy mondata volt ez. Valóban precíz és gyorsleolyású volt a betegséged, többet nem is hallottam a hangodat. *Miért nem másik pillanat, miért nem az előző, a következő, miért ez a nap, ez a hónap, ez a hét, egy januári kedd vagy egy szeptemberi vasárnap, ellen-szenves hónapok...*” Belépek a zöldségesedhez. Azóta már eladónőt is alkalmaz, a banánt sem ott tartják. Nem is azt akarok venni, de hirtelen mintha velem lennél, és újra nevetek a poénon. – Hölgyeim, nagyon jó banánt szereztem! Ez a legjobb a városban! – Tényleg? Akkor ezt használják a pornosok is! Vegyünk banánt! – mondtad jó hangosan, hogy mindenki hallja. És beszélgettünk spanyol misztikusokról, ázsiai konyháról, Kosztolányiról, Rilkeréről, de volt egy halvány refrén, hogy: nem voltam anyám sírjánál, pedig itt van a közelben, még nem voltam. Pedig szeret-

Esszé

MIKOLA-NYÍRI EMESE (Nagyvárad, 1974) Kinde-díjas író, a BBTE magyar-német szakán végzett. Önálló kötete: *Félrehallgatások* (regény, HKE 2018).

ted anyádat, és anyád barátnőit is. Az írónőt, aki román gyereket fogadott örökbe, és azt, aki zongorázott meg kávézaccból jószolt. Mind itt vagyok velem a buszon, most így hazafelé menet. Nem tudom, az ő sírjaikat gondolzza-e valaki. Neked, drága barátnőm, sírod sincs, nem akartál. Hivatalos temetésed sem volt. De szólsz éjjel, hogy zárjam be a konyhaablakot, mezítláb kimegyek, és tényleg vihar van.

„What if God was one of us, Just a slob like one of us, Just a stranger on the bus. Tyrin’ to make his way home?” – dúdoló a dalt, és mind velem vagyok a buszom, novembertől és elsejétől, krizantémoktól és mécsesektől függetlenül. „Szomorú, akinek halottjai sincsenek” – sóhajt fel Kányádi a halottjaim, a halottjaink napján Bécsben. Már ő is közöt-

tük van. Még mondanak egy-két dolgot vagy tudósítanak magukról. Ki-ki a maga helyén, de szőjük még tovább egymás történeteit. Hazugság az, hogy nincs tovább!

Kirándulok, és festő nagyanyám szemén át látom a tájat. Nem tudhatom, hogy mi lát most, de amit látott átadta nekem, nekünk. „*Papírra írt, aztán kihúzott szavakban is ott van a baj, hogy eszembe jutottál. A tévesztések, járdai botlások, elveszett kulcsok, esőbeli futások, hogy megint nem hoztam magammal kabátot: eszembe jutottál.*”

Hallom bűgő hangodat, Ildi, gyakran idézem ízes mondataid, látlak magam előtt sebtében felvett ruháidban, örökké párás szemüveggel, vehemens gesztusaiddal. *The beauty of the soul is constant, continuous and endless.* – olvasom a buszon ülő lány Facebook oldaláról a bölcsességet, és boldog hála a jelekért az Abszolútumnak, mert most nagyon szépnek látlak, a szó legkonkrétabb értelmében! Szívmelengetően szépnek! Koszorúdat rendelve hasít belém, hogy a jó könyveket és finom ételeket szeretted, akkor miért idétlenkedem itt a virággal?! Úgy tudtál segíteni, hogy még a felkérést sem vártad meg, csak hónapok és néha évek múlva ébredtem rá, hogy ez nélküled nem ment volna. És most nem tudok mást csak idétlenkedni a virággal...

„*Vadonatúj fogkefém is a szemétben köt ki még ma délután, mert már használtam, és minden apró tárgy, ami egy élet során összegyűlt, egyenként a szemétben köt ki majd, vagy talán elosztogatják őket, rengeteg van belőlük, megfoghatatlan, mi mindenünk van, mi minden elfér egy házban*”

Hazugság az, hogy nincs tovább! Máshogy van tovább: „*Fogd el a lélek árján fénylő forró igéket: táplálnak, melengetnek valahány világévet...a sorsuk örökélet, mint sorsod örökélet, társukként megölelnek és megint messze szállnak.*”

Idézetek: Javier Marías: Holnap a csatában gondolj rám (regény)
Bereményi Géza: Eszembe jutottál
Weöres Sándor: Ars poetica

Az irodalom mint védett terület

A címbeli szlogen (eredetiben: Literatura. Arie protejată) köré szerveződött a 12. Temesvári Nemzetközi Irodalmi Fesztivál (Festivalul Internațional de Literatură de la Timișoara / FILTM), ahol a 39 meghívott egyikeként lehettem jelen. A rendezvény október 25. és 28. között zajlott, a legtöbb eseménynek a Temesvári Szépművészeti Múzeum barokk terme biztosított ideális teret. Az épület eleganciája mellett érdemes megemlíteni, hogy a szomszédos termekben nemrég nyílt Brâncuși-tárlat is közvetett módon emelte a fesztivál fényét. Legutóbb nagyjából egy hónapja jártam Temesváron, akkor a magyar nyelvű kulturális folyóiratok regionális találkozóján vettünk részt a Gerhardinum Líceumban. Már akkor is érezni lehetett, hogy a város megalapozottan büszkélkedhet idén az európai kulturális főváros címmel. Koncertek, kulturális rendezvények, kiállítások a város minden szegletében, beleértve az alternatív helyszíneket is, mindig történik valami.

Vajon mi lehet a titok? Nem hiszem, hogy lenne titok. Az irodalmi fesztivál esetében három fő alkotórésze van a nagyon is olajozottan működő gépezetnek. A profi szervezőcsapat (Ioana Gruenwald, Robert Șerban és Marinela Tudor), akik nem sajnálják a fesztiválba fektetett témédek időt és energiát, mert hisznek abban, hogy

kultúrával és irodalommal foglalkozni érdemes. A támogatók, akik az anyagi hátteret biztosítják, és akik, úgy tűnik, nem fukarkodnak, amikor egy több mint egy évtizedes hagyományú rendezvény-sorozatáról van szó. Nem utolsó sorban pedig az a multikulturális közeg, ami ezt az egészet nemcsak igényli és befogadja, hanem nagy érdeklődéssel követi. Innen, Bihar megyéből nézve egészen irigylésre méltónak tűnik mindez.

Be kell vallanom, kicsit kedvetlenül indultam el szerdán, a fesztivál első napján, Váradról Temesvár felé. Esett az eső, nem tudtam sem online, sem telefonon buszjegyet venni vagy foglalni. Ekkor még nem sejtettem, mennyire jól fogom érezni magam, és mennyire megtalálom a helyem egy olyan közegben, ahol előzőleg senkit sem ismertem. Rögtön az első este bedobtak a mélyvízbe, hiszen Ana Blandiana, Cătălina Bălan, Ion Mureșan,

Dialog/Párbeszéd

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) költő, műfordító. 2017-20 között a *Várad* folyóirat szerkesztőségi titkára, 2021-től az *Újvárad* vezető szerkesztője. Debütkötet: *Odú* (versek, FISZ 2020).

Balázs F. Attila és Mihnea Bâlici társaságában olvastam fel a verseimből, majd Marina Constantinescu moderátor közreműködésével a szabadság fogalmát jártuk közül. Annak fényében vagy inkább árnyékában, ami napjainkban Ukrajnában és a Gázai-övezetben zajlik, valóban volt miről beszélnünk. Kicsit késve, de még időben érkezett egy iskoláscsoport is, és mivel a barokk teremben már nem voltak üres székek, lekuporodtak a földre. Volt valami szép ebben, ahogy a gyerekfejek felett végignézttem a zsúfolt termen, a rengeteg érdeklődőn, a tévéseken és fotósokon, mert a szervezők gondoskodtak arról, hogy az esemény kellőképpen mediatiszt legyen. Az előtérben a La Două Bufnițe (A két bagolyhoz) könyvesbolt standjánál a meghívottak könyveit is árulták. A vacsoránál és a koccintásnál jobban megismerhettem a többi résztvevőt, kötetlen beszélgetések, nagy nevetések, dedikálások, fotózkodások folytak. Másnap Zsombolyára utaztunk, hogy találkozzunk a helyi iskola diákjaival. Marcel Tolcea költő vett fel minket autóval a hotel elől, aztán a műfordítóként is ismert Emilian Galaicu-Păun költővel együtt indultunk a temesvári csúcsforgalomban Zsombolya felé. Lehengerlő fickók mindketten, öröm ilyen emberekkel találkozni, megismerkedni az írásaikkal, a világképükkel, csendben figyelni a hátsó ülésről, nyugtázni, hogy „nézd, a nálam nagyobbak is hasonlóan gondolkoznak, éreznek.”

Sajnos csak két fesztiválnapot tölthettem Temesváron, mert bár sokkal gyengébb hátszéllel, de itthon is folytatni kell a kulturális tevékenységet. Csináljuk, amíg lehet. Meg kicsit azután is. A buszon hazafele végre jut idő a merengésre, ezek azok a büntetlen pillanatok, amikor akkor sem tudok sietni, ha nagyon akarok. Robert Șerban előszava a fesztivál programfüzetében úgy végződik: „Az irodalmi fesztiválok egyik célja az, hogy védelmezze és megmutassa az irodalom óriási erejét. Ezt fogjuk tenni a FILTM 12. kiadásán.” És valóban így történt. Több ország számos alkotója közt kicsit én is otthon érezhettem magam, új ismeretségeket kötöttem, zseniális emberek zseniális szövegeivel találkoztam, megtapasztalhattam, mit jelent részt venni egy a legapróbb részleteiben is tökéletes irodalmi fesztiválon. Ez a város eddig is közel állt a szívemhez, most még inkább. S ha kérdés még, hogy érdemes-e ma irodalommal foglalkozni, mekkora mozgatóerő rejlik az különböző kultúrák találkozásában, a többnyelvűségben, a hasonló gondolkodású emberek kapcsolódásában? Akkor vedd elő azt az utazótáskát, pakold be a cuccaidat, ne nyugtázz az eső miatt, szállj fel a buszra, indulj el. Sokkal többel fogsz visszatérni, mint amivel elindultál, ezt garantálom. Indulj el, érdemes.

KEMENES HENRIETTE

Novemberben van a magyar nyelv napja. És a szórványé is. Meg a tudományé is. Így kézenfekvő, hogy ebben a hónapban a magyar nyelv helyzete legyen a téma. Kisebbségben. És szórványban. Arról is tandemezünk, hogy Ukrajnában hogyan is állnak a magyar nyelvi jogokkal. Hol, mit szabad kiírni magyarul? Vagy milyen más nyelven? Látható-e a magyarok jelenléte? És hallható-e? Közben megvizsgáljuk azt is, mi hogyan állunk mindevel.

(Máté Réka)

Még vissza tudok emlékezni, a kilencvenes évek derekán, az újonnan alakult Ukrajnában dúló gazdasági válság közepette, hány embertől kellett búcsúznia a közösségnek, ahol felnőttem, akik a jobb jövőt lelki szemek előtt látva a határ túloldalán kezdtek új életet. A folyamatos kilátástalanságra, a véget nem érő áramszünetekre, az alapvető cikkek hiányára ma is keserű nosztalgiával gondolnak vissza az idősebb generációk tagjai, míg az én nemzedékem furcsa mód örömmel idézi fel a (jobb híján) gyertyafény mellett, beszélgetéssel, kártyázással eltöltött estéket, hisz mi akkor még mit sem érzékeltünk szüleink mindennapos küzdelmeiből. Amikor a 2014 óta tartó orosz–ukrán fegyveres viszály tavaly februárban háborús konfliktusba torkollott, ezrek, sőt, milliók élete tört derékba. A világ szerencsésebb részén élve, (értvén ez alatt magamat is, akinek az otthonától sok száz kilométerre zajlanak csak háborús események) a történéseket javarészt a médiában követve, összeszorult szívvel figyeljük a fronton zajló eseményeket s a menekülő tömegeket. Ami talán kevésbé látható, s főként csak a hátszországban élők számára érzékelhető igazán, az a „járulékos veszteség”, mely az országban kihirdetett hadiállapotot kíséri. A fentebb említett események kísértetiesen hasonló forgatókönyv szerint ismétlődtek meg a tavalyi évben, csak egy valami változott: ezúttal én olvastam mesét a gyermekemnek a gyertyafény mellett.

A kárpátaljai magyarok számára különösen nehéz időszak ez a mostani. A háború minden (ukrán és nem ukrán) család számára váratlan nehézségeket hozott, s az eddig ismert, kényelmes(ebb) világunk változni látszik. Az utóbbi kilenc év nyelvpolitikai intézkedések sorát hozta magával, melyek hozadékát most már nap mint nap érezzük.

Változások következtek be az oktatási rendszerünkben, kizárólag az államnyelven intézhetjük hivatalos ügyeinket, s Petőfi helyett ma már leg-

több helyen „Petefi” utcába tévedhet a hozánk látogató. A folyamatosan életbe lépő törvénycikkek nyomán lassacskán egynyelvűsödni látszó helység- és utcanévtáblák, feliratok mellett azonban mai napig sem ritka, hogy magánszemélyek, cégek az államnyelv mellett más nyelveken is közzétesznek feliratokat.

Nem tudni, hány magyar ajkú ember maradt ma Kárpátalján, hisz főként a kisebb, magyarlakta települések utcáit járva érezhető az üresség, a korábbi nyüzsgés hiánya. Az effajta nehéz idők óhatatlan borúlátásra készítetik az embert, s hajlamosak vagyunk csak azt meglátni, mi mindent is veszítettünk az elmúlt évekhez képest.

Tandem

MÁTÉ RÉKA (1993, Mezőkaszony, Ukrajna), nyelvész, kutató, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjának és Filológia Tanszékének munkatársa, Beregszász.

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelenben. Legújabb kötete: *Sügérségtől incelegig – női szemmel* (HKE, 2021).

Ugyanakkor, ha számba vesszük áldásainkat, láthatjuk, mi mindenünk van még, amire reménnyel tekinthetünk. Magyar tannyelvű óvodáink és iskoláink, melyek az elképesztő munkaerőhiány mellett is megkezdtek őszelet munkájukat. Magyar felsőoktatási intézményeink, ahová idén is jelentkeztek diákok. Történelmi egyházaink, ahol magyarul is szólhat az ige. Kétnyelvű rádióink, tv-csatornánk, magyar színházunk. Érdekképviseletünk. S bár már kevesebben, de vannak még magyar emberek, akik igyekeznek lehetőségeikhez mértén tovább éltetni nyelvüket.

Van valami a levegőben. Nem tudom, hogy a változás szele vagy csupán az a feszültség, amivel minden nap ébredünk a háború kitörése óta. Csak az idő fogja megmondani, milyen lesz a magyar nyelv, a magyar közösség jövője Kárpátalján. Ma csak annyit tehetünk, hogy reményeinkbe kapaszkodva, leszegett fejjel tesszük tovább a dolgunkat, bízva abban, hogy unokáinkhoz is szólhatunk majd itthon, magyarul.

(Magyari Sára)

Romániában a 215/2001. számú közigazgatási törvény rendelkezik arról, hogy azon településeken, ahol egy kisebbség számaránya eléri a 20%-ot, ott a polgármesteri hivatal helyi költségvetésből meg kell(ene) oldja a többnyelvű feliratokat, legyenek azok útjelző táblák, településnév-jelzők, állami intézmények névtáblái, feliratai. A 489/2006. számú törvény a vallásszabadságról és az egyházak általános rendjéről, 16. cikkelyében kimondja: „Tevékenységük lebonyolítása során az elismert egyházak bármely, általuk megfelelőnek vélt nyelvet használhatják. A pénzügyi-könyvviteli nyilvántartást román nyelven is szükséges vezetni.” A *Nyelvi jogok útmutatójában* (Bogdán Andrea – Mohácsek Magdolna 2012) ezt olvashatjuk: „a műemléképületeken a feliratokat három nyelven (románul, angolul és franciául) kell feltüntetni. Amennyiben az önkormányzat úgy dönt, a műemlékek feliratozása magyar nyelvű is lehet. Az emléktábla szövegét minden esetben az illetékes műemlékvédelmi hivatalnak is jóvá kell hagynia.”

Tehát, az országos szabályozás szintjén mi nem állunk rosszul. Vannak nyelvi jogaink – is. A valóságban viszont más a helyzet. Mindkét oldalról!

Figyelem! Most jön az a rész, amiért máglyán égetnének – a mieink, de attól még ez a valóság. Több kutatás azt bizonyítja – például a sajátjaim is –, hogy nem nagyon szoktunk élni is a jogainkkal. Általában nem, de a nyelvekkel végképp nem.

Sokat utazom az országban, főleg Bánság–Partium, azaz Temesvár–Arad–Nagyszalonta–Nagyvárad útvonalon. Kapcsolatban állok több olyan kutatóval, akik a nyelvi tájképpel, azaz a látható nyelvvel (kiírások, feliratok, útjelzők, helységnév-táblák, reklámtáblák, intézményi kiírások stb.) foglalkoznak, s be kell látnunk, hogy általános magatartás: a mindennapi életünkben valahogyan elblicceljük a magyar nyelvhasználatot. Ha a polgármesteri hivatal valamit nem ír ki a mi anyanyelvünkön, ha levernek egy-egy magyar nyelvű táblát, esetleg megszólhatnak minket a magyar nyelv használá-

latáért, akkor égszakadás és földindulás van – amúgy teljesen jogosan. Ha viszont a saját fogorvosi rendelőkben, cégünkben, kávézónkban minden csak az államnyelven van kiírva és evvel szembesítenek, akkor két gyakori válasszal szoktam találkozni: Romániában nem szabad kiírni magyarul is feliratokat. Ha ilyenkor idézem az országos szabályozást, akkor erre az a válasz: tudom-e én, mennyibe kerülnek a kétnyelvű táblák?! Nem tudom – számszerűsíteni. De el tudom képzelni, hogy pont a duplájába. És megértem, hogy sok. Azt is, hogy pluszmunka ennek utánajárni.

Gyakran nézegetem a személyibe írt neveket is. Magyar helyesírás szerint van-e, ott vannak-e az ékezetek vagy sem? Mert jogunk van a saját anyanyelvünk helyesírásához. Az eredmény siralmas. Sok a *Sabo*, a *Cristina*, a *Ladislau*, az *Ecaterina*, *Szoke/Soke* stb. A válasz nagyjából mindig ugyanaz: nem szabad, aki beírta, nem írta helyesen. Azaz más a hibás. A gyakorlatban viszont általában „apu a hibás”. Mert egy gyerek megszületése után ő szokott intézkedni. S ha mondjuk, túlságosan bódult állapotban van, akkor nem nagyon fog a helyesen írt névre figyelni, sőt a megfelelő keresztnévre sem. De elég, ha csak kicsit gyáva kukac, azaz konfliktuskerülő, mert nem fog kardoskodni a jogaiért. Amúgy meg általában nincsenek is tisztában az emberek a nyelvi jogaikkal.

Harmadik kedvenc példám a bankautomaták használata. Több olyan pénzfal is van, ahol opció a magyar nyelv. És nem azt használják! Ezt nem tudom felfogni, hogy miért. Nem olyan bonyolult ott a nyelvhasználat, hogy azt lehessen mondani, nem értik a magyar „szakkifejezéseket”. Ugyanolyan a betűméret, szín, mint a román vagy angol nyelvű. És mégsem!

Van ennek a nyelvi jogosdinak színe és fonákja rendesen. Valahogy jó lenne, ha bátrabban használnánk, ha élnénk is a jogainkkal. Valahogyan nagyon jó lenne, ha elfogadnánk azt, nemcsak jogaink vannak, hanem kötelezettségeink is – még az anyanyelvhasználattal kapcsolatban is. Meg úgy általában a világban, a felnőttletben ez a kettő együttjár. Sokszor hangsúlyozom az *egy ember*-effektust, sokan nem hiszik el, önmagukról, másokról, hogy mekkora hatóereje van az *egy embernek* – a mindennapokban, a közvetlen környezetünkben, de amúgy az egész életünkben.

Azt tapasztalom, nagyon kisebbségi a nyelvhasználatunk. Pedig vannak megoldások. És vele szemben ott van az emberi természet, ahol nem az objektivitás a nyerő...

Őszi ragyogás Borospatación

Kiállítással zárt a művésztelep a Gyimesi Skanzenben

A táborbontás mindig egy kis szomorúságot is becsempész a búcsúzás ceremóniás tarkaságába, de az élmény, amivel a művésztelep vendégei feltöltődtek, nem ilyen hamar múló hangulatfoszlány, ez tartósan, mélyen elraktározódik az alkotókban. Egy éven át mindegyre fel lehet eleveníteni, és olyan újabb művekre ösztönözhet, amelyekkel a következő gyimesi együttlét alkalmával gazdagítható a művésztelep értékes műkollekciója. Mert mondanom sem kell, akit egyszer megérintett e zártságában is nyitott, befogadást sugárzó kistrégyi különleges szelleme, és megejtette e rendkívüli szépségű táj varázsa, az mindegyre visszatérne ide. Ezért lett a 2008-ban létrehozott alkotótábornak annyi törzsvendége, s vált az így összejött társaság, életkortól függetlenül, összeforrott baráti csoporttá. Na meg azért is, mert a skanzen kezdeményező, majd nagy odaadással és kitartó munkával, sok jó ötlettel és optimizmussal működtető Szász család, a csíkszeredai vállalkozó Szász István és felesége, az energiákban, lelkierőben utolérhetetlen Szász Marika mindent megtesz, hogy az itt alkotók jól érezzék magukat és munkájukban, akár csak az övékében, az igényesség legyen a meghatározó. Hozzájuk nőtt fel a

művészetben is jeleskedő ifjabb Szász István, lényegében a szűkebb, tágabb család többi tagja is, akiknek szívügye az identitásához és ősi népi hagyományaihoz ragaszkodó csángó közösség értékeinek gyarapítása, óvó népszerűsítése. Ezt alulírott is meggyőződéssel tanúsíthatja, hiszen indulásától nyomon követhette a telep fejlesztését, korszerűsítését, a tájháznak is beillő, szakszerűen felújított és komfortosított, más-más vidékről ide átmenekített parasztházak történetét. Évről évre pár napon át együtt szurkoltam a művészekkel, hogy újra olyan rangos, látványos és változatos legyen a bemutatkozó záró kiállítás, mint az előző esztendőben, és olyan kép- és plasztikai válogatást ajánlhassak a közönség figyelmébe, amely bárhol megállná a helyét, sikerrel szerepelhetne bármely megmérettetésen. Saját élménytáram is sok mindennel bővült itt, hiszen nem csak a művészet tekintetében nyújtott követendő példát

Kultúra

NAGY MIKLÓS KUND újságíró, szerkesztő, művészeti író, publicista (Nagyenyed, 1943). 1991 óta a marosvásárhelyi *Népújság* napilap heti irodalmi-művészeti melléklete, a *Múza* szerkesztője. Számos könyv szerzője, társszerzője, előszó írója, szerkesztője. Spectator-díjas (2019), a MÚRE Életmű-díjasa (2022).

dát a Gyimesközéplak községhez tartozó kis hegyvidéki település, sok egyéb vonatkozásban is szembetűnő a változás Borospatación. De most szorítkozzunk az idei vizuális alkotásokra és a 2023-ban meghívott festőkre, grafikusokra, szobrászokra, textil-, üveg- és tűzzománc-művészekre, formatervezőkre, fotóművészekre. Átaluk, miattuk tündökölt október 11-én a

Rendezvénycsűr ünneplőben.

A 220 fő befogadására alkalmas impozáns épületet csúrból alakították a mai életvitelhez igazodó, két szintes, multifunkcionális központi hajlékká. Hatalmas tetőzetének gerendázata dekorativitásában is lenyűgöző. Az első években templo-

Művészek megkettőzve: (balról) Szepessy Béla és Bugyi István a Balási Csaba készítette portrészor előtt

A táborozók csoportképe a rendezvénycsűr előtt

34

mozásra is használták a borospataki római katolikusok, amíg a skanzen területén el nem készült a kápolna. Lakodalmakat is tartanak benne, táncházi összejöveteleket, ifjúsági táborokat, konferenciákat, tehetségkutató eseményeket, sok egyéb megnyilvánulást. Amikor ősz elején életre kel a művésztelep, még hangsúlyosabbá válik központi szerepe. A földszinti nagy térseg közös étkezővé, klubbá, összművészeti események helyszínévé, társalgóvá, vetítések, megbeszélések, eszmecsere, zenélések, vigasságok színhelyévé alakul. A művészek a beugró, védettebb részeket nyitott műteremmé, alkalmi műhellyé léptetik elő. Többen inkább az épületbelső karzatként körbefutó emeleti szintet használják erre, kinek-kinek megvan már a maga alkotó kuckószerűsége. Mások kint a szabadban, vagy a szállásukon feszítik ki a vásznat, rajzolnak, vázlatoznak. Az utolsó két nap a legizgalmasabb, akkor gyűlnek össze a skanzen számára felajánlott munkák, azokból áll össze a táborzáró tárlat. A kívülálló, az ide látogató művészetkedvelők ennek alapján alkotnak véleményt az itt végzett munkáról, a művészvendégek tehetségéről, tudásáról, ebből következtetnek művészi, emberi hitvallásukra, és próbálják megfejteni a művek üzenetét, ráhangolódni az alkotások üzenetére. Már amennyiben ilyesmiről beszélhetünk, hiszen a művek nagyon sokfélék, az alkotói szándékok nem különben. Idén ez talán az eddigieknél is nyilvánvalóbban megmutatkozott. A 22 táborlakó legalább tíz különböző műfajt képviselt. Nemzedéki szempontból is jelentős volt a szóródás. Ez egyébként máskor sem okozott semmiféle gondot. Ezúttal felmerülhetett volna, hogy a túlzott eklektikusság elvesz valamennyit a kiállítás ünnepi fényéből, ez azonban nem következett

be. A művésztelep jelenlegi korelnöke és vezetője, **Márton Árpád** festőművész 83 évesen is olyan lendülettel, hozzáértéssel és kivételes érzékeléssel találta meg minden munka illő helyét, hogy a tárlatot magát is külön műalkotásként lehetett értékelni. Ebben rendezéskor minden kollégája önzetlenül segítette. A fesztivizmus egyéb-

Készül az Ima. Petrovits István munkában

A visszazézés pillanatai... (jobbról) Szász Marika, Nagy Miklós Kund, Szász István

ként nem jellemző a táborra, de azok kellő méltatása, akik ezt valóban megérdemlik, igen. Annak köszönhetően, hogy ebben az évben a szokásosnál kissé később került sor a kapunyitásra-zárásra, a magyar festészet napját köszöntő rendezvény-sorozatba is beilleszkedett Borospataka eseménye. Erről is megemlékeztek az egybegyűltek. Még tavaly az alkotótábor egyik alapító tagja, a nagyszombati **Orth István** grafikusművész javaslatára a rendezvénycsűr közelében felavatták az

elhunyt művészek emlékoszlopát.

A méretes fatörzsre nyolc névtábla került. Az elhalálozás sorrendjében Dudás Gyula, Antal Imre, Nagy Ödön, Köllő Margit, Gaál András, Kádár Tibor, Bakos Erzsébet és Bráda Tibor neve áll az oszlopon. Eddig 63 alkotóművész dolgozott a művésztelepen. Hazai, magyarországi, más határon túli markáns magyar művészegyéniségek. Többük munkásságát rangos szakmai elismerésekkel – Munkácsy-díjjal, Magyar Örökség-díjjal, Szervátiusz-díjjal, Szolnay-díjjal stb.– jutalmazták. A Munkácsy-díjas Bráda Tibor, a magyar szakrális képzőművészet meghatározó alakja, a két évtizeddel ezelőtt indított festészet napi program-sorozat egyik alapítója, az itteni tábor felfuttatá-

sát is lelkesen támogatta. Ott volt azon a budapesti ünnepségen is, amelyen Gaál András vehette át a Szervátiusz Jenő-díjat. Már egyikük sem él, de amit képviseltek, azt ma is követendő értéknek szorgalmazza a borospataki művészcsapat. Az alkotói szabadság, a szabadon szárnyaló gondolat kifejezésének jogát nem lehet elvenni a művészek-től, hangsúlyozta a kiállításon Márton Árpád, emlékeztetve a jelenlevőket, hogy közel fél évszázada, amikor jó barátjával, Gaál Andrással és Zöld Lajossal együtt létrehozták a jelenleg Magyar Örökség-díjas Gyergyószárhegyi Művésztelepet, ugyanezért harcoltak. Szárhegy szellemét Borospatakán is következetesen éltetni akarják. Ez a jelenlegi kiállításon is jól érzékelhető. Viszont az is nyilvánvaló, hogy a veszteségek elkerülhetetlenek. Másfél évtizeddel ezelőtt, amikor Szász Istvánék felvállalták az értékmentés és értékte-

Napfényben a skanzen

remtés e nem csekély anyagi erőfeszítéssel és kockázattal járó útját, elsősorban már tekintélyes életművel, komoly szakmai múlttal rendelkező alkotókat kértek fel az együttműködésre. Többen hetven felé jártak s jó néhányan ma is példás vitalitást tanúsítanak, de az idő múlásával folytatott versenyből nem lehet győztesen kikerülni. A generációs őrségváltás természetes folyamat, ez történik itt is, ez határozza meg a továbbiakat is. De a Gyimes-völgy a maga sokrétű népeletével, fantáziadús hiedelem- és mondavilágával, rendíthetetlen hitével, népművészetével, kitéphetetlenül ide gyökerező múltjával és jövőbe tekintő jelenével a művészet idős mestereinek és ifjabb követőinek is kiapadhatatlan ihletforrása lehet. Akkor is, ha a különböző nemzedékek nem egyformán szemlélik a világot. Egyik látásmód, másik is hiteles lehet, ha kellő nyitottsággal, empátiával állunk hozzá. Az eltelt évek borospataki termése, a korábbi művek fogadtatása is ezt tükrözi. A művészek képesek ráhangolódni a rohamosan változó valóságra, munkáikból kiérezhető a benső vívódások, a megújulási törekvések folyamata. Ez a szándék is erényként értékelhető a kiállításon, viszont továbbra is meghatározó együttthatóként azonosíthatjuk azt a ténytet, hogy a tárlaton jól kirajzolódnak a művészi karakterek, az egyéni alkotójegyek. Pedig személyenként legfeljebb két-három művel vannak jelen a kiállítók. A nézők külön örülnek, ha már első pillantásra ráismernek a festmény vagy a szobor alkotójára. Az eget földdel

összekötő, finom lelkeséggel és jellegzetes jelképekkel, bársonyos színhasználattal telített két Tünemény láttán például azonnal felötlik bennünk, ezek Márton Árpád képei, és nem kell csalódnunk. Ha az inkább a szemnek, mint léleknek szánt A rend című formatervezett, szürke beton háromszögekből összeállított struktúrát nézzük, és nem tudjuk, hogy ki alkotta, az nem kudarc, **Burján Zsolt** ugyanis az egyik legfiatalabbként először volt a táborban. Hasonlóképp, a textilművészként és divattervezőként máris sok követővel rendelkező **Jánosi Ágnes** is. De a Borospataján kipróbált és bejáratott alkotói lelemény, a marosvásárhelyi **Bandi Kati** pergamenszerűen felcsavarható, függőlegesen építkező, népi, tájbéli jeleket színesen, mozgalmasan rögzítő sorozata már mindenki számára ismerős. Ugyanúgy **Csomortáni Gál László** régi fafelültre festett, ősrégi félelmeket sejtető, barnásan sötét tónusú festményei is. Nem csodálkozunk, ha a címkén azt olvassuk:

„Égi madarak véres könnyet hullatának...”

És folytatódhat véletlenszerű sorrendben a gyimesi „lassú vírust” magában hordozó többi nagyra becsült alkotó számba vétele: a legértékesebb szentendrei hagyományok követője, a szakrális festészet kiválósága, **Szakács Imre**, meg **Nagy Előd**, aki Budapesten élteti a plein air tradí-

ciókat, a művésztelepek és galériák egyéni hangszerelésű nagyszabedű festőművésze, **Orth István**, a falu mesevilágát derűsen felvillantó **Forró Ágnes**, az egyénített, hangulattüköröző erdélyi táj és a portrék bővületében festő budapesti **Varga Edina**, a hegyi világot különös, kozmikus, sci-fis képzetekkel felruházó, csíkszeredai **Fazakas Barna**, a hely szelleméhez, a skanzen mindennapjaihoz kettőzött képekkel is ragaszkodó **Szász István**. Valamennyien a maguk módján vetítik elének Borospatakát. Talán meglepetést a névsor, hisz fontos a piketúra, de nem uralja a művésztelepi vizuális kínálatot. Igen erőteljes a grafikusok jelenléte. A nyíregyházi **Szepessy Béla** letűnt korokat és kivételes karakterű embereket mívesen meglevenítő metszetei, **Bugyi István** bámulatos rajzvonal szövevényekből kiemelkedő arcai, alakjai, hangulatos telitalálatai, **Kristó Róbert** technikákat ötvöző, fa ihlette képei nélkül szinte elképzelhetetlen lenne a kiállítás. Ahogy sokkal szegényebb volna, ha nem számíthatna mindig a kolozsvári **Vdovkina Anastasia** művésznő érzékeny, helyhez kötöttségükben is egyetemes, nőiesen lírai tűzzománcjai nélkül. A mostani Ablakkompozíció tipikus mai életérzés, az elmagányo-

sodás összetett, megejtően metaforikus megfogalmazása. A szobrászok mindenkor maradandó nyomot hagynak a telepen. Kőben a viszonylagosan kevés idő miatt nemigen gondolkodnak, annál inkább a fában, az kéznél van itt. A sepsiszentgyörgyi **Petrovits István** kemény munkával faragta ki egy székely ember egészalakos szobrát, az Imát. Mint több más eddigi műve, ez is kikerül majd a csűrből a szabadba, a domboldalon dúsítva a skanzen látványát. Az évtizedekkel ezelőtt az anyaországba áttelepült **Ferencz Ernő** ezúttal eltekintett az antropomorf plasztikai megoldásoktól, jelképes formabontással, színezett szobrokkal rukkolt elő. Az üvegművész **Egri István** színes üveglak-tervei szakrális, történelmi vonatkozásaival is fontos összetevői a tárlatnak. Most pompás kézdivásárhelyi templomablakok printmását állította ki. De nem lenne teljes a körkép, ha a Gyimesekben oly fontos életjelenség, az állattartás hiányozna a kiállításról. Ló, tehén, juh, kecske, disznó, szamár, liba, tyúk, pulyka, sorolni sem lehet kutyáig, macskáig a porták állatvilágát. A művészek többsége szenvedélyes állatbarát, rendkívüli barátságban állnak a skanzen két szuperokos és jólnevelt vizslájával, Méréval és Ivánnal. A cicáknak is jól megy dolga. De jelenleg a dédelgetett kedvenc a kiscsacsi, Eszter. Mindenki becézgeti. Még nem sejti szegény, mi lesz vele, ha nagy számúra növekszik. A tárlaton **Csomortáni Gál Judit** textilművész lovas nemez munkája, a Vágta, valamint egy rajzos ökörfogat szerepel. A négylábúakról viszont naponta ezrével készülnek fényképek. Mindenkinek keze ügyében az okostelefon. Az igazi fotóművészek, akik már induláskor szívvel-lélekkel álltak a skanzen mellé, teljes apparátussal örökítenek meg minden rögzíteni valót. A legfrissebb kiállítási fotók **Szász Bányász Anna** és **Balási Csaba** nevéhez fűződnek. Az utóbbi a honi és nemzetközi fotómozgalom egyik elismert képviselője. Az idei tárlaton a csűr emeleti falán az eddigi alkotótábori vendégek portréi láthatók. Nagy érdeklődés övezte a 45 kiváló arc képet. Balási pótolni akarja a sort a még hiányzókkal is. Ott lesz köztük az a zenészpár is, akik autentikus muzsikájukkal színesítik a művésztelep életét. **Szücs Dea** hegedűművész és orvos párja, **János Géza**, aki őt gardonon, brácsán, kobozon kíséri, amikor zenélnak, annyira megszállottja lett a csángó és moldovai népzene, hogy Németországból tértek vissza, itt vásároltak egy házat, és mélyülnek el ebben a különleges hangzásvilágban. A tárlatnyitót is megkapó zenés összeállítással tették emlékezetesebbé. Azon Orth Istvánnak is volt egy meglepetése. Nem képzőművészként, nem is lelkeszi minőségében, hanem előadóként állt a közönség elé. A 200 éve született

Szücs Dea és János Géza a megnyitón

Petőfi, Madách és a Himnusz kapcsán írt irodalmi szemelvényekből állított össze és mutatott be egy szellemes montázst. Immár ezzel is öregbíthető Borospataka alkotótáborának hírneve.

Sokfelé tudnak már mindarról, ami 2008-tól a gyimesi skanzenben történt. A művésztelep számos érdeklődőt vonz ide. De luxusos különvontat aligha szervez bárki is a látogatására. Erre manapság csak egy csábító nemzetközi gasztrofesztivál nyújthat lehetőséget. A nemrég lezajlott Taste of Transylvania már a második esemény során büszkélkedhetett ezzel. A világhírű séfek és az őket népszerűsítő gasztrobloggerek hamar elérték, hogy az erdélyi konyha, a gyimesi ízek,

zamatok és illatok híre körbejárja a földgolyót. Ne csodálkozzunk, álmodik a gyomor. Ha lassabban is, de talán valamikor a Szászék megalapozta műgyűjtemény közismertsége is megközelíti az ingyenc univerzumét. A záruló táborozás részvevői a gyümölcsöző munka örömeivel s a viszontlátás reményével búcsúztak el a házigazdától. Dérel találkoztak párszor, de a hó még nem hullt le, mint máskor ilyenkor. Napfényes csillogásban indult ki erre, ki arra. Egy népesebb csoport Bálványos felé kocsikázott. Ott is vendégmarasztaló alkotótábor várta őket. Ez azonban már egy másik történet.

NAGY MIKLÓS KUND

Nagyvárad kulturális közelmúltjának egyik legfontosabb epizódja volt 1971 őszén a Kortárs Színpad 71 színjátszó együttes megalakulása. Két évtizeden át egyszerre volt értékteremtő és közösségépítő, tehetségek több nemzedékének kinevelője, emlékezetes előadások teremtője. Ötven évvel a megalakulás, s harminc évvel a megszűnést követően jelent meg a Kortárs 50 című emlékkönyv Hajdu Géza, az együttes alapító és Szűcs László szerkesztésében. A műben sikerült összegyűjteni szinte minden, a Kortárs történetével összefüggő szöveget és fotót, valamennyi bemutató adatával együtt.

„Sok fiatallal próbáltam megismertetni az alkotás gyönyörűségét, a szavak hatalmát, siker élményét. Az együttjátszás öröme! A legboldogabb akkor voltam, ha láttam a fiatal lelkek kitárulkozását... Tagadhatatlan, hogy én is sokat kaptam tőlük, főleg fiatalos szellemet, rugalmasságot.”

(Hajdu Géza)

A 322 oldalas, több száz fotót tartalmazó könyv megrendelhető a holnap2015@gmail.com címen.

Transeuropa – helyünk a világ nyíló tereiben

A 2007 óta évente megrendezett Transeuropa Fesztivált egyszer már tartották Kolozsváron, de fogalmazzunk úgy, csak részben, hiszen az akkori koncepció szerint párhuzamosan, több városban zajlottak az események. Idén viszont teljes egészében a Kincses város alternatív kulturális terei – elsősorban a Tranzit ház, a ZIZ és a Reactor – adtak helyet ennek a színes művészeti, kulturális és politikai eseménynek október 11. és 15. között.

A szervező European Alternatives párizsi székhelyű, de Európa több országában is aktív szervezet legfőbb célkitűzése a nemzetállami kereteken túlmutató, transznacionális (részvételi) demokrácia előmozdítása, illetve élhetőbb jövőbe vezető alternatívák kidolgozása, melynek egy fontos terepe, eszköze a Transeuropa Fesztivál.

Az eseménysorozat nemzetközi, vagy ha maradunk a fentebb bemutatott szellemiségnél, nemzetek feletti, éppen ezért az események nagy részének nyelve az angol volt.

Az idei cím igazából nehezen fordítható – *Holding Spaces* – de mindenképpen a terekhez való viszonyunkra utal: miképpen tarthatjuk meg, illetve fenn őket a magunk, illetve közösségeink számára? Nem hiába a többszám, hiszen sokféle térben zajlanak életünk jelentős eseményei: fizikai terekben, virtuális terekben és mentális terekben, melyek egymáshoz is bonyolult rendszerben kapcsolódnak.

Milyenek ezek a terek most, és milyennek szeretnénk őket megtapasztalni a jövőben? – ez volt a legfőbb kérdés, amit a résztvevők a színes programokon, illetve a köztes időben zajló formális és félig formális beszélgetéseken megpróbálták körbejárni.

A fizikai terekkel kapcsolatban komoly hangsúlyt kapott a lakhatás kérdése, ami Kolozsváron is különösen aktuális, elég csak az ingatlanárakra és a bérleti díjakra tekinteni és összehasonlítani egy kezdő tanári fizetéssel, és akkor a pataréti,

nagyobb részt roma közösség viszontagságos történetét még nem is említettük, de szerencsére a fesztivál programjában külön hangsúlyt kapott.

Egész végig látható volt a Tranzit házban az a kiállítás, melynek anyagát Marion Colard belgiumi fotóművész pataréti gyerekekkel közös alkotásai tették ki, a közösség képviselői felszólaltak a szombati transznacionális civil gyűlésen (Transnational Citizen Assembly), illetve a fesztivál közönsége vasárnap délután el is látogathatott Patarétre, hogy megismerkedhessenek az ott lakók életkörülményeivel, illetve az értük dolgozó civilek és civil szervezetek eddigi eredményeivel.

A fizikai terekhez való hozzáférés más eseményeken is előkerült, legdirektebb módon az *Ipari területek, ingatlanfejlesztés és lakhatási jogok* című beszélgetésen, ahol helyi aktivisták próbál-

Kultúra

TASNÁDI-SÁHY PÉTER (Budapest, 1981) író, újságíró, rendező. Nagyváradon él.

ták megfejteni, miért nincsenek szociális bérlakások Kolozsváron, illetve miért fontosabb a piaci érdek az alapvető lakhatási jogok biztosításánál.

Végül szintén a dzsentrifikáció témájával foglalkozott az általam vezetett *Disconnected* – fórum színházi műhely, illetve esemény is a ZIZ-ben. A délelőtti workshopon amellet, hogy a fórum színház eszközkészletének alapjaival ismerkedhettek a résztvevők, előkészítettünk egy rövid jelenetet, melyben egy fiatal pár – A és B – a váratlanul érkezett gyermekáldás következtében szeretnének kiköltözni az egy másik párral közösen lakott albérletből, de nem találnak szerény igényeiknek megfelelő otthont, aminek a havi lakbérére kiferne a büdzséből. A probléma nem Kolozsvár specifikus, az esti esemény sok országból érkezett résztvevői könnyedén tudtak kapcsolódni, a közös játék során felsejlett az a bonyolult tevékenységrend-

szer, amin végig kéne menni, hogy változtassunk a helyzeten. Hosszú távú aktivizmus a jogszabályi háttér megváltoztatásáért, szolidaritás az égető, rövid távú problémák orvoslására, civilek és civil szervezetek együttműködésének szövevényes hálózata. Nehéz, de nem megvalósíthatatlan, már-mint olyan társadalmakban, ahol van némi civil kurázi és működő NGO-világ...

Ha nincs, akkor bizony egész kis közösségek, szubkultúrák maradnak láthatatlanok a város életében, melyeknek egy különleges képzőművészeti workshop résztvevői kívántak mementót állítani a *Láthatatlanok emlékművének* megalkotásával, melyet a város engedélyével kiállíthattak vásárnap – egy egész napra – közterületen is.

És ha már emlékművek: több napon is lehetősége volt az érdeklődőknek – a ZIZ-ből indulva – okostelefonnal és fülhallgatóval kapcsolódva részt venni az Adorjáni Panna és Láng Dániel készítette hangsetán. *Időutazás sétatempóban* – a cím, a résztvevők a szervezőktől kapott térképet követve barangolhatnak a Mihai Viteazu szobortól a Holokauszt emlékműig és tovább, rövid pihenő alatt merengve a „ló farkánál”: mi lenne, ha a lovon ülő alak nő lenne. Nem egyszerű idegenvezetés ez, hiszen a hanganyag készítői valóban a séta tem-

pójában beszélgetnek a kolozsvári emlékezetpolitikáról, szépen bemutatva, hogy az impériumváltások miként hagytak nyomot a város emlékművein, és mennyire nem azt sugallják, hogy akár békében is lehetne élni az óriási lovasszobrok árnyékában. A séta utolsó állomása alternatív megálló, el lehet sétálni vagy buszozni ahhoz az ortodox teológiai komplexumhoz, amelyhez még ma sem sikerült emléktáblát állítani az építése miatt onnan Patarétre ebrudaltakkal szembeni jogsértés emlékére.

A most szubjektíven összerendezett kis beszámoló nál színes programban volt még általam is látogatott két elem, melyek képesek kinyitni, mi az, amit a terekről gondolunk. Schneider-Lőnhárt Csenge két évvel ezelőtt alkotott Playdate című happeningje érdekes találkozásra hív. A tér egy csomagolópapírokkal fedett padlójú terem. A földön rajzeszközök, játékok, és QR-kódok, mindegyik egy erősen meditatív szövegre nyílik három nyelven, Csenge hangján. A találkozó ideje 1 óra 10 perc, de el lehet menni előbb is, és mindenki úgy él a felkínált lehetőségekkel, ahogy akar. Tetszőleges sorrendben hallgathatja a szövegeket (okostelefonról fülessel) rajzolhat, játszhat, egyedül vagy másokkal, ha nekik is kedvük van hozzá. Az ajtóra kiragasztott QR-kódról nyíló szöveg felkínál egy

Pillanatkép a *Disconnected* című fórum színházi jelenetből

A Tranzit ház falain Marion Colard belgiumi fotóművész pataréti gyerekekkel közös alkotásai

kerettörténetet is: 3021-et írunk, mindnyájan cyborg-okká lettünk, már akik túléltek a klímakatasztrófát. Nincsenek egészségügyi gondjaink, uraljuk a gondolatainkat, az emlékeinket, halhatatlanok és vágy nélküliek vagyunk, ez az első alkalom, hogy emberi érzésekkel találkozhatunk a felvételeken, és az a feladatunk, hogy megfelelő életteret építsünk ennek a furcsa fajnak. Az általam utoljára meghallgatott felvétel így végződik: Két bolygó beszélget, azt mondja az egyik kétségbeesve, képzeld, nekem Homo sapiensem van, erre a másik: ne aggódj, hamar elmúlik.

És ha már furcsa faj, egy rendkívül érdekes dokumentumfilmről szeretnék még beszámolni, melyet október 13-án vetítettek. A cím: Artist: parcours.ideal. 2010-ben Roxana Borgna készített egy dokumentumfilmet a Iași-i Színházművészeti Intézetben végzett 10 színésszel. 2023-ban visszatért, és közülük 9-cel újra felvette a kapcsolatot, mi lett az

álmodból, vágyakból, világmegváltó tervekből. Érdemes megnézni, bár talán mindenkinek van egy elképzelése arról, hogy milyen tér nyílik az idealista művészek számára ma Kelet-Közép-Európában.

Az utolsó napon már nem állt módomban jelen lenni, a fesztivál számomra a szombati transznacionális civil gyűléssel zárult, mely érdekes leckét adott részvételi demokráciából. Az egyértelműen kiderült, hogy az egyetemi tanár és a pataréti roma asszony igenis képes konstruktívan beszélgetni egymással, és még közös megoldandó ügyeik is akadnak. Ez rendkívül jó hír. Azzal kapcsolatban, hogy terük is nyíljon ezeket a közös ügyeket valamennyire is emberi módon rendezni, akad még némi munkálkodni való, közben pedig mintha valahol ketyegne egy méregzöld vekker....

TASNÁDI-SÁHY PÉTER

Ausztria már ki sem tud lépni a vétó logikájából

Minimális az esélye annak WINKLER GYULA szerint, hogy a Románia schengeni csatlakozását tavaly decemberben megvétózó Ausztria év végéig változtasson az álláspontján. Az RMDSZ európai parlamenti képviselője szerint a bécsi kormány belpolitikai megfontolásokból továbbra is össze fogja kapcsolni a schengeni térség bővítését az illegális migrációval, és „már annyira messze ment”, hogy ki sem tud lépni ebből a logikából. CSEKE PÉTER TAMÁS interjúja.

Az uniós tagországok október elején megegyeztek a menekültügyi csomag utolsó eleméről is, így elkezdődhetnek az egyeztetések az Európai Parlamenttel az úgynevezett migrációs paktumról. Akadtak elemzők, akik szerint a paktum elfogadása választ adna

42 Társadalom

CSEKE PÉTER TAMÁS újságíró, szerkesztő. Az Agerpres hírügynökség szerkesztője, a Transtelex portál munkatársa. Kolozsváron él.

Ausztria migrációval kapcsolatos félelmeire, így elhárul az akadály Románia schengeni csatlakozása előtt. Klaus Iohannis államfő maga skeptikusan nyilatkozott erről. Ön hogyan kommentálja ezt a fejleményt?

Ha a schengeni csatlakozásról beszélünk, az a helyes megközelítés, ha a szabályokból indulunk ki. A schengeni övezet szabályzatának pedig az égvilágon semmi köze nincs a migrációhoz. A kettő összekapcsolása olyan politikai gyakorlat, mint amelyet éveken keresztül Románia és Bulgária számára a lassan feledésbe merülő együttműködési és ellenőrzési mechanizmus jelentett. A Schengen-szabályzat nem tartalmaz politikai feltételeket. Nincs közvetlen köze például a korrupció elleni fellépéshez, egy ország jogállamiságának helyzetéhez vagy más politikai körülményhez. A Schengen-szabályzat technikai

feltételeket szab a csatlakozásra váró államoknak: a határbiztonságot, a schengeni informatikai rendszer működtetését, a rendőri együttműködést. A politikai kritériumok ezekkel egy csomagban érkeznek, és ebben az Európai Unió tagállamait nem lehet megakadályozni. Románia 12 éve vár a csatlakozásra, de folyamatosan újabb és újabb politikai kritériumokat kellett teljesíteni, a csatlakozás ezért egy mozgó célpont azóta is. Előbb Franciaország, majd Finnország, később Hollandia, most pedig Ausztria gördít akadályokat az ország felvétele elé.

A kérdéshez visszatérve: szerintem túlzott az úgynevezett migrációs csomag elfogadásával kapcsolatos optimizmus, mert távol vagyunk még ettől. A tagállamok megőrizték a már 2015-ben megfogalmazott fenntartásaikat például a kötelező migrációs kvótákkal kapcsolatban. Emlékeztet, hogy 2015 szeptemberében az akkori első nagy migrációs hullámra való reakcióként a belügyminiszterek tanácsa úgy gondolta, ezt a hangsúlyosan politikai kérdést többségi szavazással lehet eldönteni az Európai Unió Tanácsában. Meg is történt ez a szavazás annak idején, és sem Románia, sem Magyarország nem támogatta a menekültek kötelező migrációs kvóták szerinti elosztását. Tehát nem működött a rendszer, és ennek az oka ma is fennáll: azok az illegális bevándorlók, akik gazdasági okok miatt érkeztek az Európai Unióba, nem kívánnak sem Romániában, sem Magyarországon, sem Bulgáriában letelepedni, a célpontjuk Nyugat- és Észak-Európa. Így hát óriási eredmény lenne, hogy ha a migrációs paktumot még húsvét előtt sikerülne elfogadni. Áprilisig tart a munka az Európai Parlamentben, májusban már EP-választási kampányban lesz hivatalosan is mindenki. Belpolitikai magyarázata van annak, hogy Ausztria összekapcsolja a Schengen működését az illegális migrációval. Ez elfogadhatatlan, de azt látjuk, sem az Európai Parlament, sem az Európai Bizottság nem tud megbirkózni ezzel a helyzettel. Ma már az is látszik, hogy Karl Nehammer kancellár és az amúgy az RMDSZ-szel és a Nemzeti Liberális Párttal egy pártcsaládban lévő Osztrák Néppárt nem tud belpolitikai előnyt szerezni ebből az egész történetből. Csakhogy ma már annyira messze mentek, hogy ki sem tudnak lépni ebből a logikából. Ezért Schengen működé-

Winkler Gyula:
A kérdés az, hogy
nem saját magunk
alatt fűrészeljük-e
el az ágat, ha
gazdasági háborúba
keveredünk
Ausztriával

sét továbbra is össze fogják kapcsolni az illegális migrációval.

Ausztria fő érve a román és a bolgár csatlakozás vétójakor az volt, hogy nincs értelme bővíteni a jelenlegi formájában a schengeni térséget, mert a rendszer maga nem működik. És úgy tűnik, ebben Bécsnek igaza van, hiszen sorra jelentik be tagállamok, hogy egyoldalúan ellenőrzéseket vezetnek be a határaikon az illegális migráció miatt. Ennek ellenére is megalapozatlan Ausztria kritikája?

Ausztria kritikája sok szempont miatt megalapozatlan. Elsősorban durva túlzás az, hogy nem működik a schengeni rendszer. A schengeni rendszer, köszöni szépen, viszonylag jól van. Volt már rosszabbul is. Valóban Szlovákia, Lengyelország, Ausztria ideiglenesen határellenőrzéseket vezetett be, de ezek kis mértékben érintik a turizmust, a személyek mozgását, sokkal inkább az áruforgalmat. Azt is túlzás állítani, hogy a közép-európai vagy közép-kelet-európai helyzet miatt Schengen nem működik.

Másfelől a tények makacs dolgok. Megjelent október elején az Európai Unió külső határvédelmi szervezete, a Frontex 2022-es kimutatása. Az adatok szerint hét migrációs útvonal létezik, többek között a görögországi, a horvátországi és a szerbiai. Ezek közül a Horvátországon keresztül vezető migrációs útvonalon érkezett 2022-ben az

EU-ba a legtöbb illegális bevándorló, több mint 150 ezer személy. A legkevesebb migráns Románián keresztül jutott az EU-ba, alig 150 személy. A 150 és a 150 ezer között azért nagyon jelentős különbség van. Ezek a számok cáfolják azokat az adatokat, amelyekre az osztrák kancellár hivatkozott tavaly decemberben, amikor Ausztria megvétózta Románia csatlakozását. E számok ismeretében cinizmus volt Ausztria részéről támogatni annak a Horvátországnak a csatlakozását, amelyen keresztül a legnagyobb számú illegális migráns került be az Európai Unióba. Ráadásul azzal az érvel, hogy Horvátországban szoktak nyaralni az osztrák állampolgárok. Bécsnek ezt a hozzáállását legfeljebb nyomdafestéket nem tűrő szavakkal lehetne minősíteni.

Románia diplomáciai offenzívát indított Ausztria ellen. Marcel Ciolacu kormányfő szeptemberben bejelentette, Bukarest el fogja lehetetleníteni az osztrák hadsereg együttműködését a NATO-val, néhány nappal korábban pedig a schengeni csatlakozást az OMV fekete-tengeri földgázprojektjének ügyével is összekötötte. Lehet hatása ezeknek a lépéseknek?

Ezek a lépések benne lehetnek egy kormány eszköztárában. Lehet ilyeneket alkalmazni, a kérdés az, hogy nem saját magunk alatt fűrészeljük-e el az ágat, ha gazdasági háborúba keveredünk Ausztriával. Ezzel egyrészt nem oldjuk meg a problémát, másrészt kérdéses, hogy ki veszít

A számok ismeretében cinizmus volt Ausztria részéről támogatni annak a Horvátországnak a csatlakozását, amelyen keresztül a legnagyobb számú illegális migráns került be az Európai Unióba. Ráadásul azzal az érveléssel, hogy Horvátországban szoktak nyaralni az osztrák állampolgárok

többet, Románia vagy Ausztria egy gazdasági háborúskodással. Induljunk ki ismét a szabályokból. A schengeni övezet egy nemzetközi egyezmény alapján jött létre, a nemzetközi egyezmények és a külpolitika irányítása pedig a román alkotmány szerint nem a kormány, hanem az államfő hatáskörébe tartoznak. Tehát, ha valakinek meg kellett volna oldani ezt a kérdést az elmúlt években, az Klaus Iohannis volt. Az ő számlájára lehet írni ezt a sikertelenséget. Nyilván, nem volt könnyű az elmúlt nyolc-kilenc év, amióta Klaus Iohannis Románia elnöke, egymást követték a válságok, a 2015-ös migrációs válságtól a világjárványon át az ukrajnai háborúig. De ez nem változtat a tényen, hogy kinek kellett volna megoldani ezt a kérdést. És még egy észrevétel a Marcel Ciolacu-féle gazdasági háborúskodásról: ennek hátterében populisták indokai állnak. A kormánypártok felméri a közvéleményt, látják az osztrák gazdasági érdekeltségeket szapuló bejegyzéseket a közösségi oldalakon. Ezek az indulatok megalapozottak, de nem biztos, hogy külpolitikai cselekvéssé kellene változniuk. Nem azt mondom, hogy nem kell cselekedni, vagy nem lehetne akár be is perelni Ausztriát. Ennek a lehetséges pernek a legközérhetőbben megfogalmazható indoka az Európai Unió Bírósága előtt az lenne, hogy a schengeni csatlakozás nemcsak jog, hanem kötelezettség is. Románia és Bulgária a többi tagállamhoz hasonlóan vállalta az uniós csatlakozási szerződés szövegében, hogy a schengeni övezet tagjai lesznek. Nem vagyok jogász, de erre föl lehet építeni a pert, amelynek lehetnek gazdasági és környezetvédelmi indokai is.

A miniszterelnök be is jelentette, hogy Románia az Európai Unió Bíróságához fordul, ha Ausztria kitart a vétó mellett. Ezek szerint nem elképzelhetetlen, hogy akár kedvező ítélet szülessen egy esetleges perben?

A probléma az, hogy az Európai Unió Bíróságán akár évekig is elhúzódnak a perek. Jövőre EP-választások lesznek, amikor biztos nem fog döntés születni az EU-ban a schengeni övezet bővítéséről. Így Románia egyetlen esélye a rövid időn belüli csatlakozásra, ha a belügyminiszterek tanácsának decemberi ülésén pozitív döntés születik ebben az ügyben. Ez az esély pedig halovány.

Beszélgettem nemrég egy külpolitikai elemzővel, aki szerint Románia számára az idei év jelenti az utolsó esélyt a schengeni csatlakozásra, mert az EP-választások után a belső határellenőrzés nélküli térséget is érintő strukturális reformok körüli vita fog előtérbe kerülni az EU-ban. Ezt hogyan látja?

Az elemző állítása az Európai Unió jövőjéről szóló, tavaly lezárult konferenciának azzal a konklúziójával hozható összefüggésbe, hogy meg kell reformálni a lisszaboni szerződést, vagyis hozzá kell nyúlni az EU alapszerződéséhez. Nyilván, ha erre sor kerül, a schengeni övezet működése is változhat. Én szkeptikus vagyok ezzel kapcsolatban. Nem hinném, hogy az EP-választások után az Európai Unió olyan helyzetben lesz, hogy nekiálljon a szerződés módosításának. Attól függetlenül, hogy az állampolgárok megfogalmazták az elégedetlenségüket az EU működésével kapcsolatban, és ez az elégedetlenség nem csak Nyugat-, hanem Észak- és Kelet-Európában is megjelenik. Én úgy gondolom, az Európai Unió elégtelen működése a mai politikai vezetésének összetételével, az igen baloldali és igen zöld elhelyezkedésével kapcsolatos, és nem feltétlenül azzal, hogy mit írnak elő az alapszerződésai. Ez olyan, mint amikor Romániában a politikai osztály reformját különféle átláthatósági és kampányszabályokkal, lusztrációval és egyébekkel próbálják megoldani. Tehát újabb törvényeket, újabb és újabb szabályokat próbálnak alkotni a politikai osztály megváltoztatására. Ez pedig nem fog megtörténni, mert a politikai osztály akkor változik meg, ha a pártok belső reformokat hajtanak végre. Tehát nem az alapszerződés reformjára van szükség, hanem politikai reformra. Ez pedig az állampolgárok kezében van jövő júniusban.

Visszatérve az időablak idejének bezáródására: van-e esély arra, hogy a schengeni bővítést amúgy támogató Spanyolország az EU Tanácsának soros elnökeként

még ebben az évben, legkésőbb decemberben napirendre tűzze a bolgár és a román csatlakozást?

Erre azért nem tudok válaszolni, mert nincs birtokomban az összes információ. Nem tudom, hogy Klaus Iohannis kivel mit tárgyal, ha egyáltalán tárgyal. Nem ismerem a kulisszák mögötti történéseket. Azt viszont meg kell érteni, hogy a diplomáciai, az államközi tárgyalások nem rivaldafényben zajlanak. A közvélemény ingerküszöbe igen alacsonyra csökkent az elmúlt időszakban, szeretne mindenről tájékozódni. Hát ez nem lehetséges. A diszkrét tárgyalások a velejárói a diplomáciai folyamatoknak. Nem lehet mindent nyilvánosságra hozni. Ha minden nyilvánossá válik, megszűnik a létjogosultsága a diplomáciának, az államközi kapcsolatoknak, akkor megoldunk mindent a közösségi médián keresztül. Gondolom, mindenki érti, hogy ez lehetetlen. Tehát azt nem tudom jelen pillanatban megítélni, hogy érdeke-e Romániának napirendre tűzteni a döntést decemberben, mert nem tudhatom azt, hogy milyen fejlemények történtek a háttérben. Am ha a nyilatkozatokat nézem, nem történt semmi új. Azt látom, hogy az Európai Bizottság elnöke, Ursula von der Leyen az évértékelő beszédében sürgette Románia és Bulgária schengeni csatlakozását. Beszéde reggel 10-kor hangzott el Strasbourghban, szeptember 13-án, ha jól emlékszem. Három órával később Bécsben megszületett a válasz, szó sincs róla, semmiféle csatlakozás nem lesz. Ezért is úgy vélem: minimális jelen pillanat-

ban annak az esélye, hogy a román és a bolgár csatlakozás a belügyminiszterek tanácsa decemberi ülésének napirendjén szerepeljen.

Mennyire bonyolítja Románia helyzetét, hogy Bulgáriával „egy csomagban” szerepel a schengeni várólistán?

Nem hiszem, hogy a két ország szétválasztásának stratégiája eredményre vezetne. Egy körülményre gondolok, ami indokolhatná a szétválasztást, de ez is csak részben, az ukrainai háborús helyzet. Ukrajna újjáépítésének kemény gazdasági vonatkozásai vannak. Önmagában az ukrán gabona kivitele is könnyebbé válna, ha Románia Schengenben lenne. Persze Bulgárián keresztül is lehet biztosítani az ukrán gabona tranzitját, de ez mégiscsak egy Romániával kapcsolatos történet. Ukrajna újjáépítése pedig már a szomszédos államokkal, részben Romániával, Lengyelországgal, Magyarországgal kapcsolatos történet. A rekonstrukció logisztikai feltételeit biztosítani kell, ami óriási üzlet. Nyilvánvaló, ebből az üzleti lehetőségből Románia sokkal jobban profitálhatna, ha a schengeni övezet része lenne. Alapvetően a kormány felelőssége lesz olyan gazdasági körülmények biztosítása, olyan törvénykezési háttér megalkotása, amely meggyőzhetné az ukrainai rekonstrukciós folyamatban részt vevő gazdasági és kormányzati szereplőket, hogy Romániát logisztikai központnak képzeljék el ebben a folyamatban.

A kor hangja: Emil Cioran és a szélsőjobboldali eszmeiség a múlt század 30-as éveiben (1.)

Mottó: „Takard le jól, mit elkövettél, és élj utána szabadon, akár egy sikeres merénylő. Tetted kendő alatt, nélküled is megél, majd túlnő rajtad, meghalad...” Pilinszky János

Emil Cioran annak a két világháború közötti fiatal értelmiségi rétegnek volt prominens személyisége, amely közéleti szerepvállalásával hozzájárult ahhoz, hogy az amúgy is elég gyenge lábakon álló romániai demokrácia összeomoljon, és az ország belesodródjon a szélsőjobboldali totalitarizmusba. Talán meglepőnek tűnhet ilyen állítani az 1911-ben született, tehát akkoriban igen fiatal emberről, mert kétségeket ébreszthet az, hogy mekkora befolyással bírhatott egy ifjú filozófus

46 Társadalom

MAYER ÁGOTA szociológus, 1985-ben született Budapesten, tíz éve Erdélyben él.

Románia történelmi sorsfordulatainak alakulásában. De ez a befolyás mégis létezett, és meglehetősen erős volt, egyrészt azért, mert egy egész nemzedék, és annak legtehetségesebb tagjai szakítottak a demokratikus eszmékkel, és teremtették meg az igényt az azzal való leszámolásra. Ebben az eleve markáns demokrácia ellenes hangulatban volt az egyik kiemelkedő hang az Emil Ciorané, és ez a másik oka az ő befolyásának: kivételes tehetségével, írásaiban megmutatkozó szuggesztív személyiségével és szenvedélyességével, nyelvezetének újszerű delejességével másokat is magával tudott ragadni. Emil Cioran berobbant a román kultúrába: a huszonhárom éves korában megjelent *A kétségbeesés csúcsain* (Pe culmile disperării) című könyvét kedvezően fogadta a kritika, két díjat is kapott érte, és gyakorlatilag azonnal a jobboldali román nyilvánosság egyedi és kedvelt képviselője lett.

Cioran a tárgyalt időszakban alkotóereje teljében van, és vérmérséklete, elégedetlensége folyamatosan ösztönzi őt arra, hogy kinyilvánítsa elutasítását a fennálló állam- és világrenddel szemben. Mondhatni ontotta magából a könyveket. Politikai gondolatait az 1937-ben megjelent *Románia színeváltozása* című művében foglalta össze, mely a legionárius mozgalom egyik alapművévé vált. Húsz éves kora óta aktív a kor sajtójában: írásai jelennek meg a *Calendarul*, a *Gândirea*, az *Acțiunea*, a *Facla* és más folyóiratokban, de fő publikációs terepe a *Vremea* (A kor) című hetilap volt, ahol az akkori fiatal nemzedék két másik jelentős alakja, Constantin Noica és Mircea Eliade is rendszeresen közölt, és amelyben Ciorannak 1933-tól kezdve a 40-es évek elejéig több mint hatvan cikke, esszéje, tanulmánya jelent meg. Az itt megjelent írásai rajzolják meg a legpontosabban a filozófus elméleti-politikai fejlődését, azt a szellemi útvesztőt, amelyről később sokan, ő maga is, legszívesebben hallgattak. Elég csak annyit megemlíteni, hogy a rendszerváltás után megjelenő román nyelvű Cioran életműsorozatban a *Románia színeváltozása* című könyv újrakiadásából kikerültek az idegengyűlölő, kompromittáló részek, és publicisztikai munkássága is alaposan meg lett szűrve, hiányoznak belőle a hitlerizmust és a diktatúrákat dicsőítő írásai, szövegrészletei. Ezeket a rostálásokat maga a szerző végezte el, mert nyilván már nem vállalta fel azokat az ordas eszméket, így azonban erősen torzít az a kép, ami Cioranról él a román és nem csak román kulturális, irodalmi életben. Ezért is szükséges Cioran fiatal, illetve fiatal felnőtt korának lehető legpontosabb rekonstruálása, hogy világos legyen az, mitől is határolódott el később. Ez a magyarázata annak is, hogy olykor akár szokatlanul hosszú passzusokat idézek írásaiból, melyekből hiteles módon tükröződik vissza a múlt század 30-as éveit Romániájának korhangulata.

Barbarizmus és nácizmus

Csakúgy mint nemzedéktársai legtehetségesebbjeit, Emil Ciorant is Nae Ionescu, a fiatal értelmiségre rendkívüli hatással bíró egyetemi profesz-

Emil Cioran belépője a párizsi nemzeti könyvtárba

szor rontotta meg és fordította a szélsőjobboldal felé. Ráadásul Cioran politikai érdeklődésének felélénkülése éppen arra az 1933-tól kezdődő időszakra esik, amikor egy ösztöndíjnak köszönhetően Németországban tartózkodik, így testközelből élheti meg a Harmadik Birodalom felemelkedését. Az ott tapasztaltak óriási hatással vannak rá, erről tanúskodnak a *Vremea*-nak küldött írásai, melyekben azt üzeni az otthoniaknak, hogy a nemzetiszocializmus vagy egy ahhoz hasonló vitalista barbár rendszer jelentené Romániának is a megváltást. Ciorantól eleve nem idegen a barbarizmus fogalma és jelensége, melynek apológiáját nyújtja 1933. május 21-én megjelent írásában:

„A legnagyobb hévvel, végtelen örülettel és félelmetes lelkesedéssel kell hozzájárulni a modern kultúra szétesésének folyamatához. (...) Eljött az óra, amikor hangosan kell követelnünk az intelligens emberek halálát, minden analitikus szemlélődőt, akik képtelenek veszélyes tapasztalatokat és gyötrelmes élményeket megélni, és akik számára az élet egyfajta szintelen és kifejezéstelen perspektivizmusra korlátozódik. (...) Számunkra, akik a kimerültség miatt hajótörést szenvedett kultúra roncsai vagyunk, a barbár lendület, a barbárság különös jelenségéért érzett lelkesedés az egyetlen megváltás. Ez az egyetlen módja annak, hogy még részt vehessünk a történelemben. (A barbárság felmagasztalása, 1933. május 21., 5. o.)

Néhány hónappal később Az elpuhult emberek országa című írásában tovább folytatja a már megpedzett gondolatot, a tőle megszokott vehemenciával követelve egy nagy társadalmi felfordulást:

„Hol van ebben az országban a túlzás, a nagy örültség és az abszurd gesztus? Hol van ebben az

országban a nagy szenvedélyek forrongása, hol vannak a nagy szorongások és hol találkozhatunk a megmagyarázhatatlan gesztusokkal? Minden túlságosan is megmagyarázható ebben az országban, melyet csekély racionalitása oly rokonszenvenessé és oly érdektelenné tesz. (...) Románia csak úgy mentheti meg magát, ha megtagadja önmagát, ha radikálisan felszámolja többé-kevésbé kitalált múltját, ha lerombolja a múlt minden illúzióját és szerelmes rajongását. Amíg nem számol le kényelmes egyensúlyával, szegyenletes normalitásával, addig nincs joga élni. Túl sok normális ember van ebben az országban.” (Az elpuhult emberek országa, 1933. szeptember 24.)

Ennek a történelmi nagyság iránti vágynak az alapja a megnyert világháború és a területileg hirtelen és jelentősen megnagyobbodott ország, ami sokakban azt a később illúzióknak bizonyuló igényt keltette, hogy elérkezett az idő, amikor Románia politikai, sőt, történelmi tényezővé válhat. Ezt a felfokozott várakozást hűtötte le a korabeli román közéleti tapasztalat; a társadalom épp csak tanulgatta a demokráciát és annak társadalmiszervező mechanizmusait, továbbá a sok politikai kompromisszum, megbicsaklás, válság miatt sokan érezték úgy, hogy Románia egyhelyben topog, emiatt elszalasztja azt a történelmi lehetőséget, hogy a világpolitika porondjára lépjen. Ez a demokráciát hibáztató bizalmatlanság és a politikai-történelmi türelmetlenség csapódik le Cioranban a barbárság és a lázongás iránti igényként, azonban ennek a vágynak nincs jól körülhatárolható iránya addig, míg fel nem ismeri a hitlerizmusban a barbárságnak azt a megnyilvánulási formáját, amely konkrét csapásvonalat tud teremteni ennek a társadalomban felgyülemelő elementáris pusztító erőnek. A Harmadik Birodalom azt testesíti meg Cioran számára, amit Románia és a román nemzet számára kívánt, mert úgy vélte, ez mutatja meg azt, hogy kis kultúrából és jelentéktelen országból hogyan lehet nagy kultúrává és jelentős állammá válni.

„Ha a mai Németország tett valamit, ha a németek örült lelkesedésben és csodálatra méltó pezsgésben élnek, ez azért van, mert egy adott pillanatban megvolt bennük a felszámolás bátorsága, a termékeny és kreatív barbárság szenvedélye, a végtelen kockázatvállalás képessége és mindenekelőtt a külföldiek számára nehezen érthető messianizmusa.” (Német nézőpontok 1933. november 19., 9. o.) írja a román filozófus, aki szerint „Bárki, aki akár csak a legcsekélyebb történelmi ismeretekkel is rendelkezik, fel kell ismerje azt a vitathatatlan tény, hogy a hitlerizmus sorsszerű volt Németország számára.” (uo.). Ugyanezt, a nemzetiszocializmus szükségességét hirdető a gondola-

tot ismétli meg a Vremea 1933 karácsonyi számában megjelent írásában, melyben Franciaország és Németország viszonyáról, illetve a béke illúziójáról ír, de ebben a szövegben olvasható számos a nemzetiszocializmusról szóló megállapítása: „Akár elfogadod, akár elutasítod a hitlerizmust, attól az még nem lesz kevésbé egy életforma, amely szervesen növekszik Németországban, és túl azon a konkrét aktualitáson, hogy kifejlődik és elmélyül az egyéni tudatokban, beépül a német történelem folytonosságába és értelmébe.” (Németország és Franciaország vagy a béke illúziója, 1933 karácsony)

A továbbiakban kifejezi szimpátiáját a nemzetiszocializmus iránt, különösen annak irracionális ragadja meg a fiatal román filozófust: „Ha van valami, ami tetszik nekem a hitleristákban, az az irracionális kultusza, az életerő mint olyan felmagasztalása, az erők férfias, kritikátlan, fenntartás és kontroll nélküli kibontakozása. Abban mindenki egyetért, hogy nem lehetsz nemzetiszocialista a történelmi küldetésben való spontán és reflektálatlan részvétel nélkül, a teljes személyiség általános feszültsége nélkül, amelynek rezdülései eredendően beillesztenek a nemzetbe. Minden csak eredendő elemei révén ér valamit: csak az élet irracionális erői igazolhatnak egy tettet és garantálhatják annak hitelességét. Ez az irracionális az elsődleges adottságok, az ősi és hamisítatlan elemek igazi extázisa, amelynek látomásában a szellem, a kultúra és az ethosz melléktermékeként határozódnak meg.” (uo.)

Cioran nemzetkarakterológiai elemzést is nyújt a németekről, és arra a következtetésre jut, hogy a nemzetiszocializmus nemcsak történelmi szempontból szükségszerű Németországban, de e nép sajátosságai is mintegy törvényszerűen hívták elő belőle ezt az eszmét: „A germán barbárság abból származik, hogy a németek képtelenek fenntartani az élet és a szellem közötti egyensúlyt. Ez az egyensúlyzavar nem annyira e két valóság közötti ingadozásban, a bennük egymást követő rabságában fejeződik ki, hanem abban, hogy az ember egyidejűleg éli meg ezt az ellentétet, ami az emberi létben egy antinomikus szerkezet jelenlétét határozza meg. Mivel a létezés e két elemét nem tudja harmonikusan elrendezni, ezért a belső élete barbár és elementáris ósrobbanásban tör ki, míg a szellem az élet mellett vagy fölött rendszereket és perspektívákat épít, amelyek a hagymázás nagyizolált a haszontalan és terméketlen ködképekig terjednek. A barbarizmus abból fakad, hogy nem képes olyan formát találni, amely az őseredeti antinómiákat egy származtatott síkon tudná egyesíteni. A német kultúra minden nagysága ebből a tehetetlenségből, ebből az aránytalanságból ered, amely lenyűgöző tragikumot zár magába.” (uo.)

A párizsi egyetem bölcsészkarai hallgatója az 1937-38-as tanévben

Innen már csak egy lépés a barbarizmust felhasználni képes állam, illetve vezérkultuszának az igazolása. És Cioran meg is teszi ezt a lépést: „Egy Führer szükségességét nemcsak a politikai és gazdasági jellegű egyensúlyhiánnyal, hanem főként a német lélek belső tengelyének a hiányával lehet magyarázni. Minden olyan nép, amely alkotásai révén eléri a fenségeset, de ezzel a ténnyel nem tudja kiiktatni a barbárság alapját, tartós szükségét érzi egy külső abszolútumnak, amellyel szemben gesztusa alárendelt viszonyban maradjon. A demokrácia soha nem illett a németek belső világához. A liberalizmussal szembeni ellenállásuknak a magyarázata sokkal mélyebb eredetű annál, mint ahogy azt az idegenek képzelik.

A franciák, és őket követve az egész világ a hitlerizmust anomáliának tartja, míg Németország egésze számára ez a legtermészetesebb megoldás. Ezek az emberek nem tudnak normák, közösség és Führer nélkül élni, mert a más népekéhez képest eleve több alapstruktúrájuk kitör és szétzilálja őket, ha nincsenek meg ezek a normatív, közösségi és tekintélyelvű elemek. Egy külső abszolútum – mint a belső ki nem kristályosodás elleni fegyver – szükségességét bizonyítja az állam kultusza, amelyet Németországban mindig is másként fogtak fel, mint Franciaországban.” (uo.)

Az általános, ha úgy tetszik filozófiai megalapozás után azt vizsgálja, hogy a vezérkultusz hogyan csapódik le a gyakorlatban a német társadalomban: „Nehéz megmondani, hogy Hitler mit jelent Németország számára. Mert ez az ember olyan mélyen behatolt a német tudatba, hogy lehetetlen őt objektíven meghatározni. Amikor egy ember jelképpé válik, már nem a személyes jelenléte és léte számít, hanem az, ahogyan mások tudatában tükröződik és megtapasztalható. Az új németországi életstílus az elemihez való visszatéréssel, az irracionális kultuszával, a szellem minden formájának és ágának németesítésével,

a hős eszményével és a vér nemességével, a nép iránti rajongással és a föld misztikájával mind a Führer fanatikus kultuszában csúcsonyul ki. (...) A németek Führer-kultuszában ahhoz hasonló biztonságérzet van, mint amelyet egy dicsőséges sors előérzete vagy talán bizonyossága nyújt. A németek annyira el vannak telve önmagukkal, hogy természetesnek tűnne számukra az, ha minden nép lemondania saját területeiről, és Németországnak adná azokat. Képtelen vagyok arra, hogy ne csodáljam ezt az elfogadhatatlan hiúságot.” (uo.)

A német lelkeletről és történelemről írt magabiztos eszmefuttatások mellett megjelenik a kétely a német rendszerrel kapcsolatban. Egy másik írásában bevallja, hogy nem igazán érti a német korszellemet, ennek ellenére a romániai állapotokkal, közhangulattal és etikai hozzáállással összehasonlítva mindenképpen előbbre valónak tartja. Kárhóztatja a románságot, amiért nincs meg benne a radikális változtatás utáni vágy, aminek felszításához viszont arra lenne szükség, hogy a román nép leszámoljon hagyományaival és különben sem jelentős történelmével. *„Az egész történelmünk csak azt bizonyítja, hogy kényelmes, csendes, tisztességes és bűnös emberek vagyunk. Lehet-e ezekkel az elemekkel jövőt építeni? (...) Románia csak annyiban érdekes, amennyiben képes mássá válni.”* (Az etika problematikája Németországban, 1934. február 4.). Ez a történelem és hagyományfelfogás adja Cioran nacionalizmusának a korban mindenki mástól megkülönböztető egyediségét, ugyanis ő elítéli a tradicionalizmust, amiért az csak visszahúzza az országot, ahelyett, hogy előre lendítené, másrészt szerinte Romániának nincs is olyan jelentős történelme, amit értékes hagyományként érdemes lenne átadni a fiatal generációknak, hiszen nem aknázható ki belőle az a büszkeségre serkentő és lelkesítő erő, ami ahhoz kell, hogy kimozdítsa az

országot a sarkaiból. Az előbbieket figyelembe véve Cioran Románia drasztikus átalakításához is a nemzetiszocialista Németországhoz fordul mintáért, annak a rendszernek minden érthetetlen abszurditása ellenére, vagy tán éppen ezért: *„És akkor hogy nem csodáljuk Németország érvényesülési vágyát, elszántságát, hogy megannyi tarthatatlan tézissel, megannyi alaptalan törekvéssel harcol az egész világ ellen, de mindez olyan életerőből és büszkeségből ered, melyek lüktetése kiiktatván a nevettségességet és a karikatúra-jelleget felveszi a küzdelmet az abszurdral és egy csomó olyan hibából táplálkozik, amelyeket a mi ízetlen és unalmas tisztánlátásunk szégyenteljes óvatosságból elkerül.”* (Az etika problematikája Németországban, 1934. február 4.)

Cioran megtalálta tehát a politikai programot, amit Romániának vállalnia kell. De figyelmeztet, hogy ez egy saját képére alakított, különbéjárható nemzetiszocializmus legyen, ami eltér a német változattól, de csak azért, hogy Románia ne váljon francia gyarmatból német gyarmattá. Mindenesetre a német példát tekinti követendőnek – mint később látni fogjuk – a fiatalság megszervezésének tekintetében, valamint a pacifizmus elvetése vonatkozásában is: *„Németországban minden fiatalember a katonai ideálról, a hősiességéről és a harci lelkesedéséről beszél. Egy ilyen nagy kulturális hagyományokkal rendelkező ország nem szégyelli az oktatásban a politikára fektetni a hangsúlyt. A pacifizmus szégyenletesnek számít. (...) Eljött az óra, amikor csak egy másik Romániára gondolhatunk, és amikor nem lehet más küldetésünk, csakis Románia színváltozása. Hiszen ha nincs meg bennünk létezésünk bátorsága, akkor nincs értelme tovább élnünk.”* (Románia a külvilág színe előtt, 1934. április 20.)

MAYER ÁGOTA

(Folytatása következő számunkban.)

Nemzedékek randevúja A padlásán

Kétszer néztem meg a nagyváradi színház *A padlás* előadását, amit Tóth Tünde állított színpadra és egyszer sem untam, sőt. Miért kétszer? Mert ketten alakítják Mamóka szerepét, persze felváltva: Molnár Júlia és Kovács Enikő. Egyiküket sem lehetett kihagyni, hiszen különböző egyéniségű, színpadi habitusú művészek, akik szerepüknek is más-más hangsúlyt kölcsönöznek.

Molnár, az 1992-ben bemutatott váradi előadásban Sünit játszotta, telik az idő rendesen, azt már ki se merem mondani, hány év telt el 1988 óta, amikor először hangzott el a budapesti Vígszínházban a Szilvásgombóc és a többi sláger-ré vált dal.

A Szigligeti Társulat ősszel zenés évadot hirdetett, azaz musicaleket és operettet mutat be, a prózák megmaradtak a tavalyiból, meg a

Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

Transilvania stúdióba kerülnek, igaz, ott is csak egy új lesz. A 23/24-es szezon első bemutatója volt *A padlás*. Hát, rosszabb ne legyen.

Tóth Tünde humorral és játékosággal megálldott rendező, ezeket a kvalitásait bőségesen

kamatoztatta. Okosan, szellemesen sáfárkodott a szöveggel, a zenével és a színészek képességeivel. A padlás lényegében kedves mese, fiatalokkal, többszáz éves szellemekkel, egy robottal, valamint házmesterrel, rendőrökkel. Lehetnek a gyermeki fantázia szülöttjei, de az „élők” jöhettek a szomszédból is. Tóth a szürreálist, a bohózatot és a mesét ötvözte könnyedén és szellemesen. Múlt és jelen találkozik, ahogy csak a mesékben lehetséges, és mindenki – szellemek és emberek – összefog, hogy győzzön a jó, mindenki megtalálja a helyét a maga világában. Na igen, ez utóbbi sem mindig így történik a valós életben. Pedig jó lenne.

A díszlet egy régi ház padlása, amit a fények tesznek meseszerűvé, a szellemek jelmezei mintha egy festményből léptek volna elő, egyszerűen bábajosak, az embereké hétköznapi, de találó vagy karikatúra jellegű (detektív), a robot pedig sokkal kifejezőbb, sőt robotszerűbb, mint a high-tech kiállításokon bemutatott emberutánpótlások. Az Szotyori József külön bravúrja, ahogy Robinsonként több mint két órát gurul, táncol a drifting boardon (vagy hogy hívják azt a fogó nélküli, elektromos, kerekes rollert), persze a színészi játéka is kifogástalan.

A padlásán Rádi fúr, farag, szerel, fejleszti a robotját, szereli a tetőre az antennát. Sebestyén Hunor kedvesen játssza a fiatal tudóst és remekül énekel. A másik padlásán (az nem látszik a színen) gyakorol a hegedűjén Süni, a lány, aki, ha fél összegömbölyödik. Kocsis Annának nagyon jól áll ez a bohókás, okos, bátor lányszerep, amiben a humorát is megmutatja. Hozzájuk jár fel a padlásra Mamóka, hogy enyhítse a magányát. Szereti a fiatalokat és jó ember, hiszen kora ellenére, a fiatalokhoz hasonlóan látja a szellemeket. Presserék ugyanis megírtak: hogy a múltbéli lényeket csak azok láthatják, akiknek tiszta a szívéjük. Kovács Enikő Mamókája csendesebb, visszahúzódóbb, Molnár Júliáé temperamentusabb, vidámabb, de mindkét művésznő szerethetően, hitelesen, szellemesen játszotta az idős, a fiatalokat megértő asszonyt. Szabó Eduárd Témüller, a házmester szerepében (lehet, nem az a foglalkozása a karakternek, de engem nagyon emlékeztet egy valamikori szomszédomra) olyan viccesen ronda, annyira nevetséges, hogy nem lehet rá igazán haragud-

ni. Dimény Levente Detektívje három az egyben, annyira jól sikerült, hogy a nevetés könnyei között is felismerhető alakításában Sherlock Holmes, Poirot és Colombo. Scurtu Dávid Közegként egyszerűen bűbajos és vicces. Barrabás / Révész ket-tős szerepében mutatkozott be a közönségnek a Szigligeti Társulat egyik új tagja, Nagy László Zsolt. Szerencsés bemutatkozás, hiszen a fiatal színész megmutathatta ének- és tánctudását.

A padlásra betévedt szellemek egyszerűen ellenállhatatlanok. Mindegyikük külön, jól felépített karakter. Tötös Ádám leheletfinom, mindig udvarias Hercege, Kocsis Gyula mérges, sértődékeny Lámpása, aki lényegében a nyolcadik, a bányában felejtett törpe, Csatlós Lóránt mindig segítőkész Meglökője, a valamikori hóhér, valamint Illyés Klaudia a Kölyök szerepében olyanok, mint a pókerben a négy ász: minden pillanatuk nyerő. Szellemesek, kedvesek, a játékuik őszinte és sallangmentes. Illyés Klaudia is nemrég szerződött a Szigligeti Társulathoz. A tehetséges fiatal színész szerencsésen mutatkozott be A Padlásban, mert lehetősége volt megmutatni ének- és tánctudását, színészi képességeit, valamint a humorát.

Szóval, egyet lehet érteni a belibbent szellemekkel abban, hogy jó ez A padlás, a rendező a műfajnak megfelelően állította színpadra. Leporolta, de nem tolta túl a korszerűsítést. Megmaradt a történet naiv bája, ugyanakkor hangsúlyt nyertek az érzelmek és az emberi tulajdonságok. Úgy vélem, jó ötlet volt újra műsorra tűzni a lassan klasszikussá váló mesemusicalt, mert érzésem szerint összehozza a generációkat.

Láttam ugyanis, hogy idősek és fiatalok, sőt nagyon fiatalok is jól ismerték, mi több, együtt

énekelték a színészekkel azt, hogy Itt vagyunk, meg hogy Ég és Föld között, és azt is, hogy Repülünk, nem beszélve a Varázskönyv nótákról meg persze a Szilvágombócról.

Tetszik tudni, miként állapítható meg, ha a fiataloknak, sőt, a kamaszoknak tetszik az előadás? Abból, hogy hány telefon villog a produkció alatt. Azon az estén, amikor én a középiskolásokkal zsúfolt teremben ültem, mindenki a színpadra figyelt, nem a készülékére. Mindenre reagáltak, tapsoltak, örültek a játéknak. Az őszinte reakciók külön tanulmány érnének.

SIMON JUDIT

NAGYVÁRADI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ – SZIGLIGETI TÁRSULAT

**PRESSER GÁBOR – SZTEVANOVITY DUSÁN
– HORVÁTH PÉTER: A PADLÁS**

RENDEZŐ: Tóth Tünde

KOREOGRÁFUS: Kányádi György

DÍSZLETTERVEZŐ: Rákay Tamás

JELMEZTERVEZŐ: Lokodi Aletta

ZENEI VEZETŐ: Brugós Anikó

SZEREPLŐK: Sebestyén Hunor (Rádiós), Kocsis

Anna (Süni), Molnár Júlia/Kovács Enikő

(Mamóka), Nagy László Zsolt (Barrabás/Révész),

Tötös Ádám (Herceg), Illyés Klaudia (Kölyök),

Kocsis Gyula (Lámpás), Csatlós Lóránt (Meglökő),

Szabó Eduárd (Témüller), Dimény Levente

(Detektív), Scurtu Dávid (Üteg), Szotyori József

(Robinson)

Közelképben a színész

Gáspárik Attila: *A tehetség gátjai*. Pont kiadó, Budapest, 2023

A kiadó esszéketeknek nevezi a sorozatot, melynek negyedik könyve *A tehetség gátjai*. A szerző, Gáspárik Attila egyetemi tanár, a pedagógiai tudományok doktora, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház volt főigazgatója, kutató és sok minden más, de elsősorban színész. Színészként gondolkodik, nézi, figyeli, látja a környezetét, a társadalmunkat, közösségünket, országot és világot. Színházról, színészetéről, színházközeli emberekről ír kritikusan, de együttérzéssel.

Könyveinek címei elárulják, hogy éppen mi foglalkoztatja: *A színház kiterjedése* (2016), *Teátrális világunk* (2018), *A színházi tehetség* (2019) és végül, de bizonyára nem utolsóként az idén megjelent *A tehetség gátjai*.

Ebben a kötetben, akár az előzőkben, több műfajban járja körül a tárgyalt kérdéskört, de ezút-

 Könyv

tal is vezérfonal, hogy a színház középpontja a színész. Az alkotó, aki nélkül nem jöhet létre az előadás, tehetségének kibontakozásáért, életének mederben tartásáért viszont – meglátása szerint – az intézmény vezetői, a környezet is felelős. Tudja, mit és miért mond, hiszen tizenegy évig vezette a színházat. Gáspáriknak ez a könyve nem csak azért őszinte, mert beismeri, sőt hangsúlyozza, hogy ő akarta igazgatni a magyar és román társulatot magában foglaló intézményt, de azért is, mert legendákat mer, és dokumentáltan tud szétfoszlatni, valamint ikonikus személyiségekről megírni a valóságot.

A kötet első részében a színházvezető lehetőségeit és feladatait taglalja. Hangsúlyozza, hogy a színházi előadás csoportos alkotás, amelyben a színésznek alkotótársnak kell lennie, nem pedig „fényvisszaverő felületnek”, ahogy egyes rendezők „használják” a művészeket. Levonom a következőt: a volt igazgató nem rajong az úgynevezett rendezői színházért, de azt is megjegyezném, hogy

ennek ellenére regnálása során neves rendezőket hívott, akik leköszönése után is visszajárnak előadásokat alkotni Vásárhelyre. Fontosnak tekinti a színészek tehetségének gondozását, de arra is figyelmeztet, hogy a tehetség elmúlhat. Vagy azért, mert a színész nem kap feladatokat, vagy amiért hozzá nem illő szerepeket kell játszania. Igazgatóként a legnehezebb feladatok egyikének tekinti a valós rend kialakítását és megatartását, de kihívás a hierarchia kialakítása. Ezzel kapcsolatban nem kíméli a kritikusokat, de irántuk is bizonyos megértést tanúsít. Szót ejt a színészoktatásról, melynek fő feladata „a kreativitás serkentése és karbantartása. A ma színészideálja a határozott, gondolkodó, kreatív, erős egyéniségű művész”, nem pedig a másokat utánzó, másokra hasonlítani akaró színjátzó. „A legnagyobb gond, amikor a kreativitást a megfelelni vágyás szorítja vissza”.

Gáspárik a színészetéről leírja azt, amit sokan tudnak, de alig ismernek el: „Vannak divatos tehetségek, tehetség-divatok. A változások nem tartják be a generációk élettartamát. Magyarán, egy színházi ember, színész, rendező (...) pályája során nem él meg ugyanabból a tehetségből. Figyelnie kell a világot, a nézőket, a kor problémáit, és változnia kell, ha nem szeretne megrekedni, kiégni”.

A színház, a művészsínház ugyanis, Gáspárik szerint a megismerés egyik formája, amin keresztül megismerheti és ismertetheti azt, amiben és ahogyan élünk. És bevallja: A színház, az számomra rettenetesen komoly dolog, ami rólunk szól”.

A következő fejezet címe: *Rügyben maradt zseni: Visky Árpád*. A legendássá vált marosvásárhelyi, illetve sepsiszentgyörgyi színész legendáját hozza le a valóság talajára. Együttérzéssel. Egyetlen ítélező szó nélkül, dokumentumokkal bizonyítja, a CNSAS archívumaiban dokumentumokkal igazolja a szomorú tény, hogy a színész együttműködött a titkosszolgálattal (Securitate), de azt hangsúlyozza, hogy ha Visky energiáit a színházak vezetői a színpadon kötik le, a fiatalember nem vált volna botrányhőssé, hanem sokkal több szerepben bizonyíthatta volna zsenialitását.

A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság (CNSAS) irattárában, ahol Gáspárik folyamatosan kutatja a marosvásárhelyi színházi emberek, értelmiségiek múltját, kereste meg Székely János, költő, író, drámaíró követési dossziéit, szám szerint nyolcat, ami nem jelenti azt, hogy

nincs több. A szerző a *Lássunk tisztán (Székely Jánosról)* fejezetben számos dokumentum bemutatásával tisztázza Székelyt a Magyarországon elhangzott vád alól, miszerint az író együttműködött volna a politikai rendőrséggel. Elmagyarázza, hogy a talált iratcsomók mindegyike azt bizonyítja, hogy Székely, mint sokan mások, az elmúlt rendszer áldozata volt, tisztességéhez nem fér kétség.

A hatalom ellenőrizte színház rész alcíme: *Fejezetek a marosvásárhelyi színháztörténetéből* egy a szerző által Gálfalvi Zsolt színikritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, a marosvásárhelyi színház volt igazgatójával készített interjút tartalmaz. Gálfalvi mindössze két évig vezette az intézményt, abban a korszakban, amikor Nagyváradon, Szatmárnémetiben és Marosvásárhelyen megalakították a román társulatokat. Igazgatása alatt mutatták be az akkor még a Kultúrpalotában működő színházban Örkény István: *Tóték* című színművét. Örkény, feleségével Radnóti Zsuzsával utazott Marosvásárhelyre 1968-ban. Gálfalvi remek mesélő, Gáspárik meg jó kérdező, ezért az interjú érdekes, olvasmányos. A korszakról sokat elmondanak a korabeli újságcikk részletek és fotók.

A könyvnek, az előző kötetekhez hasonlóan nem ártott volna a figyelmesebb, alaposabb szerkesztés. *A tehetség gátjai* a műfaji keveredések ellenére érdekes könyv, számos információt, dokumentumot tartalmaz, ami kiegészíti tudásunkat, vagy felkelti az érdeklődést a színháztörténet, a színházi világ iránt.

S. J.

Nehezen elviselhető örökségünk

Kérdés, hogy jót tesz-e egy filmnek, ha megelőzi a híre. Reisz Gábor harmadik, *Magyarázat mindenre* című nagyjátékfilmjét már csak ezért is nehéz kellő távolságból látni. Hiszen a mozikba kerülést nem kis hírverés előzte meg, miután az alkotás elnyerte a legjobb filmnek járó díjat a 80. Velencei Nemzetközi Filmfesztivál Orizzonti (Horizontok) szekciójában. Ez nem az Arany Oroszlán, azt Jorgosz Lantimosz *Poor Things* (*Szegény párák*) című alkotása nyerte. A Horizontok egy olyan kategória, melynek elnyeréséért az esztétikájukban és kifejezésmódjukban a legújabb trendeket képviselő filmeket versenyeztetik. Nos, annak ellenére, hogy örülök a magyar-szlovák koprodukcióban készült film győzelmének, ez azért némi szemöldök-felvonásra késztet. Ugyanis Reisz három filmje közül formailag ez tűnik a legkevésbé kísérletezőnek, egyedinek.

54 Film

BERETVÁS GÁBOR kritikus Debrecenben szerzett diplomát mint filozófus-esztéta. Több felsőoktatási intézmény óraadó tanára vagy vendégoktatója. Kolozsváron él.

Ha az új trenden viszont azt kell érteni, hogy a film bátran reagál a magyarországi közállapotokra, akkor belátható az újdonsága, mert a magyar játékfilm helyett ez inkább a magyar dokumentumfilmnek lett az utóbbi időben a feladata. Gondoljunk, mondjuk, Hajdu Eszter 2008-as filmjére, mely már címében is erős: *A fideszes zsidó, a nemzeti érzés nélküli anya és a mediáció*. Szóval, nem minden előzmény nélküli Reisz filmje. Hajdu Eszter dokumentumfilmje / mediációs kísérlete akár a *Magyarázat mindenre* előtanulmánya is lehetne.

A játékfilmesek, való igaz, óvatosabban fogalmaznak. Nem csoda, a játékfilmhez némileg eltérő fejlesztési rendszer, költségvetési keret, forgalmazás van hozzárendelve. A magyar játékfilm készí-

tése egy többszűrős történet. Reisz filmje is könnyen fennakadhatott volna valamelyik szűrőn, ha a sokoldalú rendező-forgatókönyvíró-zenész, – aki olykor filmjében még főszerepet is alakít – nem a független filmkészítés szabadsága mellett tette volna le a voksát.

Ez persze nem azt jelenti, hogy aki nem független filmben gondolkodik, nem valósíthatja meg azt, hogy filmjében reflektáljon a XXI. századi Magyarország közállapotaira és közérzetére. Annyi, hogy sok filmes a fókuszot szűkebbre, egy érzékeny témára állítja, és a háttérbe tolja a magyarországi közállapotokat. Szilágyi Zsófi *Egy napja*, Szakonyi Noémi Veronika *Hat hét* című filmje szerintem ilyen, csak hogy párat kiemeljek. Illetve ne feledjük, hogy vannak még, akik a független film felől közelítenek. Hajdu Szabolcs utóbbi alkotásai például ilyenek. Egyébiránt ő a főszereplője egy másik idejű szlovák-magyar filmnek, a Pinkler Máttyás által rendezett kriminek, a szintén politikai témát feszegető *Hatalomnak*, amely azért érdekes, mert a magyar színészek is szlovák nyelven beszélnek benne.

Reisz filmje annyiban is kuriózum, vagy ha úgy tetszik, trendi, hogy már totálisabb képet igyekszik festeni a magyar közállapotokról. Az ország megosztottságáról. A kokárda szimbolikus jelentésrétegeiről. Illetve behozott egy erdélyi szálát is.

Reisz egyébiránt régebbi filmjeinek mintáiból is nagyban építkezik. A mindennapjaikban is erősen politizáló fideszes szülők jelen vannak a 2014-es *VAN valami furcsa és megmagyarázhatatlan*, és a 2018-as *Rossz versek* című filmben is. Az apát és az anyát azokban ráadásul ugyanaz a két színész, Kovács Zsolt és Takács Katalin alakítja. Figuráik komikusra vannak hangolva: az előző két film a humort használva vesz a Kádár-korban szocializálódott rendszerváltó generációról láttelepet. Igaz, a rendező világlátása a 2010-es évek filmjei alapján derűsebbnek tűnik, sajátos humora az említett filmek védjegye.

Legújabb alkotása, a *Magyarázat mindenre* már nem folytatja ezt az irányvonalat. A rendező csak megvillantja humorát, szántszándékkal nem nevetett. Ez némileg hátrányára is válik a filmnek,

A film erénye, hogy Reisz tágra nyitja a fókuszot, és úgy vesz társadalmi láttelepet, nem dugja azt el annyira a háttérbe, mint más, egyébiránt néha egyenletesebb művészi munkát végző játékfilmek

hiszen Reisz leginkább ebben jó – a 2014-es *VAN* azt mutatta meg, hogy egy kis költségvetésű, szinte teljesen baráti együttműködésben készült produkció hogyan lehet sikeres. Ez, jelzem, Antal Nimródnek sikerült még leginkább, a pont húsz évvel ezelőtt készült *Kontroll* című filmjében. A két rendező abban tán hasonlít is egy kicsit, hogy szocializációjukat a külföld színesítette egy kicsit. Antalnak az Egyesült Államok a meghatározó viszonyítási pontja, míg Reisz hétévesen érkezett meg a rendszerváltó idők „eufóriájába”, Magyarországra, méghozzá Algériából.

Fontos, hogy a szerzői filmes Reisz az apjának ajánlja a filmet. És ha nem a politikai mondanivaló felől közelítünk az alkotáshoz, akkor a többrétegű cselekmény apa-fiú szála tűnik a legerősebbnek. A napjainkban játszódó történetben persze a viszonyítási pontok a politikai hivatkozások, pontosabban a politikusokra való hivatkozások. Ez a dokumentumfilmekben nem szokatlan, de a játékfilmekben meglepő, hogy a szereplők a közbeszéd mindennapos nyelvi utalásrendszerét használják, és a dialógusokban, ha nem is röpködnek, de elhangzanak a Sargentinek, Sorosok, Gyurcsányok, Orbánok stb.

A Nemzeti Filmintézet (NFI) nem is támogatta a filmet. Van ilyen. Az simán elképzelhető, hogy

a döntnökök az aktuálpolitikai felhang miatt húzták be a nyakukat. Nem csoda. Voltak már csörték hasonló ügyekben. Például Nemes Gyulának magának kellett rásatíroznia pár filmkockára, jelesül annál a jelenetnél, ahol a többi politikuséhoz hasonlóan szétlövik Orbán Viktor dinnyére biggyesztett fényképét. Lásd a 2015-ös *Zéró* című filmet. Illetve Gigor Attilát is kötelezték arra, hogy vágja ki Kálomista Gábor filmproducer Hír TV-s jelenetét. Kénytelen-kelletlen meg is tette. Ez volt a 2016-os *Kút* egyik jelenete.

Fontos megemlíteni, hogy a film a 2020-as évek terméke – az önéletrajzi ihletettséggű alkotásokat készítő Reisz pillanatnyi világlátását tükröző mű. Egyébiránt a történeti keretet akár a profánság vádja is érhetné. Az érettségi előtt álló Ábel (Adonyi-Walsh Gáspár) szerelmes barátjába/osztálytársába (Kizlinger Lilla), aki viszont a jó karban lévő, családos történelemtanárunkba (Rusznák András) szerelmes. A cselekmény fordulópontja a történelem érettségi, ahol Ábel leblokkol, és a zakóján felejtett kokárdát kiszúró történelemtanár egy megjegyzése lesz a történet berobbantója. (Egyébiránt nem kellene, mert Iulius Caesar kapcsán március idusa és a márciusi ifjak akár egy másik irányba is elvihetnék a történetet, de ez a lehetőség elsikkad a film történetvezetési szálai közben.) A kokárda-ügyet felfújja a média.

És a hangsúly áttevődik az ideológiailag ellentétes oldalon álló apa és tanár konfliktusára.

A gond némileg az, hogy bár 151 perc a játékidő, mégis kevésnek tűnik ahhoz, hogy minden réteg érzékletesen kidolgozott legyen. A forgatókönyvet a magyar filmes szakma egyik nagyjúrával, Schulze Évával közösen jegyző rendező nem tudja úgy kibontani a figuráit, hogy karakterjegyeik ne legyenek túlságosan betömörítve. Az elhízott, a dohányzásról még nem teljesen leszokott, meccsnéző, hatvan felé evező építészmérnök apa, György nem a rendszerváltás nyertese, de nem is a vesztese. Olyan figura, akit nyomaszt saját apjának története, a szocializmus öröksége, a nyugatikkal szembeni kisebbségi érzés és eleve az apaság felelőssége. A lakókörnyezet panel, a kilencvenes évek bútorzatával, a falon örökölt festményekkel. Személyiségét pedig, tetszik, nem tetszik, ez a felvállalt múlt alakította ki.

E szereplő erős inverze a történelemtanár, Jakab, a harmincas évei végén járó, jó svádájú, jógázó, futó férfi. A szakmája iránti elkötelezettségét nem tanítás közben láttatja a film, hanem azáltal, hogy Jakab egyes történelmi események még élő szemtanúinak megszólaltatásával – kamera elé állításával – próbálkozik. A forgatókönyvírók a magénéletet és a munkahelyi viszonyokat tudatosan elkülönítő ember képére erősítenek rá. Lakóhelye bár szintén szűkös, de trendi. Nem nyomasztja látványosan, hogy férjként, családfenntartóként, apaként helyt kéne állnia. A filmbeli jelenetek, ha nem is túl direkten, ezt a jellemvonását erősítik fel.

A két vázolt férfitípusban egy közös van igazán: nem érzik jól magukat a helyzetükben. Mint ahogy a két női karakter, Judit (Urbanovits Krisztina) és Dorka (Sodró Eliza) sem – mellest ők a háttérben maradt feleségekként a kidolgozottabb férfi-szerepeket támogatják meg. Aki viszont boldogul, az a fiatal erdélyi újságíró, Erika (Hatházi Rebeka) – az a határon túlról jött szerencsés fiatal, akire a médiagépezetnek pont szüksége van. Hatházi Erikája szintén egy – enyhén szólva – sztereotípiákat hozó karakter. Arról már nem is beszélve, hogy a szalonna-pálinka „poén”, meg az, hogy rosszul öltözik, a szerep része. Ez abban sántít mondjuk, hogy Hatházi Rebeka a film jelmeztervezője, és hát az általa alakított Erika azért véletlenül sem tűnik topisnak a filmben. Nem mellest a színész-családból származó Hatházi teljes természetességgel játszik a kamera előtt, habár nem szakmája a színészet.

Mivel Reisz iskolai környezetbe is helyezte a filmet, így a pedagógusi pálya állapotát is ábrázolja. Az iskola a regnáló politikai erő befolyása alatt álló intézmény. Az iskolaigazgató (Kocsis Gergely) pedig a botrányok elkerülése végett még az umbuldálásra is kész figura. Ennek a karaktertípusnak egyébiránt megvan a lenyomata a magyar filmtörténetben, ami már önmagában megérne egy komolyabb értekezést. Jelzem, Reisz az iskolai környezetet jó arányérzékkel illeszti be a film szerkezetébe. Ebben, mondjuk, már gyakorlatot szerzett az előző filmjében.

Azonban az igazság az, hogy a velencei díj és ennek következtében a film magyarországi visszhangja talán magasabb polcra helyezi a filmet, mint ahová illene, így a hiányosságok némileg eltöppednek. Azért is, mert egyetlen értelmezési csapásvonalra van mostanság ráerősítve. Az nincs általában kiemelve, hogy az érettségiző Jakab, az első viszonzatlan szerelmet megéllő, identitását kereső fiatalember témája is jelen van, bár kissé elhalványul a filmben.

Igaz, az Ábelt alakító Adonyi-Walsh Gáspár így is néha meggörcsöl a szerep súlyától. Ruzsnyák András néha túl teátrálisnak hat, akárcsak Sodró Eliza, ami azért is érdekes, mert ők a való életben is egy párt alkotnak. A két éve, húszévesen már Ezüst Medvével díjazott Kizlinger Lilla pedig minden bizonnyal többet is megbírt volna, ha Janka szerepe nagyobb hangsúlyt kapott volna a végleges forgatókönyvben. Az „Apámnak...” ajánlás a film elején ígéretes, és valóban az apa, György lehet leginkább kidolgozva a forgatókönyvben – miközben, mint már írtam, a figura az előző filmekben, Kovács Zsolt megformálásában is hangsúlyos volt. Ezúttal a rendező-forgatókönyvíró Znamenák Istvánnal értelmezte újra a karaktert, akinek az alakításában ez a *Magyarázat min-denre* legjobb, legárnyaltabb szereplője volt.

A cím annyiban találó, hogy Reisz nagyon el akart mondani mindent. Csakhogy ez a minden még az egyébiránt viszonylag hosszú játékidő ellenére is sok tömörítést igényelt. A film erénye, hogy Reisz tágra nyitja a fókuszot, és úgy vesz társadalmi látteleket, nem dugja azt el annyira a háttérbe, mint más, egyébiránt néha egyenletesebb művészi munkát végző játékfilmesek. Mindenesetre érdekes lesz tíz és húsz, harminc év múlva visszaneézni a filmet, azokból a távlatokból vizsgálni, hogy mekkora a jelentősége.

BERETVÁS GÁBOR

Kőrössi P. József

Nekrologizálok. Kettő

Olyan nincs, hogy nyugodj békében.
Semmi nem dőlt el.
Dehogynem.

Szilágyi Aladár

(1943 Pankota – 2020 Nagyvárad)

A villanyszerelő filozófus és a filozófus villanyszerelő

Sokféle kapcsolatunk volt. Kezdetben – hetvenes évek –, amikor a mi írói – írói? – korosztályunk ébredezett, az övé volt az utált, a kikezdhető, a gúny tárgya. Tisztelni csak azért lehetett őket, közöttük őt, mert már, és még nem közölhetek sehol, sem múltbéli, sem jelenkori írói teljesítményük nem lehetett. Jövőbeli meg persze, hogy dehogy. Mindez Nagyváradon, és semmiképpen sem a nagyvilágban, de később, felszabadulásuk után mégiscsak ott, a Nagyvilágban lehettek teljesítők.

Aladár filozófiát végzett, apja múltja miatt „csak” látogatás nélkül, de villanyszerelőként működött, így lett ő számunkra, a húsz évvel fiatalabbak szemében a filozófus villanyszerelő, máskor meg, amikor haragudtunk rá a villanyszerelő filozófus.

Nem lehetett rá haragudni!

Aladár lett a leggyorsabban felszabadult és mindenki közül a legtermékenyebb önfelszabadító magyar író Romániában (szándékosan nem Erdélyt írok, hiszen hol máshol lennénk, Nagyváradon vagyunk, és ott is az egyik Nagyvilág kellős közepén). Helytörténészként írta le magát (definiálta, ha úgy tetszik), de egy nem is annyira idegen ország, Nagyrománia helytörténésze volt. Törekvése szerint félig-meddig, és nagyrészt az is lehetett. Soha nem tudott, soha nem emlegetett (nemzeti) történeteket, inkább sorsokat bányászott elő, és írt meg több esetben ezer kilométereket (nincs ebben semmi túlzás) tolvá maga előtt, és húzva maga után. A Duna-deltáig, Dobrudzsáig.

Nem néztem, és nem nézek utána, emlékezetből mondom: 1990 után (de annak is inkább a

végétől) legalább húsz értékteremtő, érték hagyományozó műve jelent meg. Azelőtt semmi. Értsd így: semmi. Nem cenzúrázták, fojtásban tartották. Nem a románok, ugyanaz a rendszer, mint a magyaroknál Magyarországon. Föl se merült, hogy nincs betiltva, föl se merült, hogy ne legyen betiltva. Úgy tiltották, úgy tilthatták be, hogy be sem kellett tiltaniuk. Szilágyi Aladár a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években, ha jelen volt is a titkos közéletben – nem volt! Nem létezett, nem létezhetett!

„Apám 1964-ben szabadult, közel hét évi börtön, illetve kényszermunka táborigyűlés után. Ahogy hazatért a Duna-deltából, rögtön papírra vetette az élményeit, Boldog rabságom címmel. A vastos gépirat sorsa követhetetlené vált, kézről kézre járt, valakik sokszorosították, valakik kicsempészték Nyugatra, apám tudta nélkül. A Securitaténál akkor télt be a

Előhívás

KÖRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Nógrád megyei Márkházán él.

pohár, amikor a Szabad Európa Rádió vasárnaponként folytatásokban kezdte sugározni apám szövegét. Nagy készültséggel szálltak ki az isten háta mögötti parókiára, házkutatás, többszöri kihallgatás után elkobozták az egyetlen nála fellelt példányt, de nem sikerült vallomásra kényszeríteniük. Tényleg nem tudta, kik szamizdatkodtak élete fő opusával, azt végképp nem, hogy kik juttatták a határon túlra. Felszólították: azonnal írjon a SZER-nek egy levelet, melyben visszavonja a szerzőségét. Jóapám rájuk emelte tiszta kék szeméit, és közölte: „Két okból nem tehetem, egyrészt, mert tényleg én írtam a Boldog rabságomat, másrészt, mert nem tudom a Szabad Európa címét”.

Aladár is csaknem olyan, mint a többi veszteg: pótolhatatlan. Mégis miben különbözik? Abban, hogy amit létrehozott, ami értéket teremtett – és valóban nem csak teremtett, hanem hagyományozott is – az csak az ő kezében volt, és

csak ő adhatta ki, és szembe menve minden hatalommal kiadta! Kiadta a kezéből!

Mit szerettem, és mit fogok szeretni benne? Sok-sok helytörténeti könyve mellett többek között ezt: Románia Ceaușescu alatt és azután is egységes nemzetállamként határozta meg magát. Mit tett Aladár? Végigjárta, megírta annak a másfél tucatnyi romániai nemzetiségnek a történetét, az örménymagyaroktól az arománokig, akik azt a nemzetállamot alkotják. Több mint száz máramarosi, partiumi, bánági, olténiai és dobrudzsai település nemzetiségi szórványainak életét, megmaradásuk titkait tárta fel két kötetben. (*Klisszura titkai* és *A nemlétezők lázadása – Zárványok és szórványok a Partiumtól Dobrudzsáig II.*).

Nem csak példátlan erővel létrehozott művei, hanem példátlan erővel ható személyisége is ittmarad.

Ne gyászoljuk, éltsük!

Alexander Brody

(1933 Budapest– 2022 Budapest)

Első levélváltásunk még jóval az internet, az elektronikus kapcsolattartás megjelenése előtt történt, de már a rendszerváltás után, talán annak első vagy második évében.

Hunyady Sándor *Családi album* című nagy elbeszélését készültem kiadni, azt a művet, amely egyike azoknak, amelyek alkalmasak arra, hogy emberrel az embert megszerettesse. Ki másnak írhattam volna levelet, hogy a közléshez a jogot megkapjam, mint a szerző unokaöccsének, Alexander Brodynak. Honoluluba.

Mondanom sem kell, hogy a címét viccesnek találtam. Nálunk, otthon a családban ugyan gyakran emlegették Honolulut, de az mindig a nemlétező, az elérhetetlen szinonimája volt (hasonlóképpen a hottentottához, amely az érthetetlen nyelven történő megszólalást jelentette), így aztán még ma is csodálkozom, hogy a „nemlétezőből” milyen gyors válasz érkezett. Jól emlékszem rá, nem csak hogy engedélyt kaptam, hanem – akkor már – Sándor azt is megírta, mikor érkezik Budapestre, találkozunk.

Az ezt követő években rendszeressé váltak az együtt elköltött ebédek, amelyekre a Tabánban, vagy valamelyik, ha nem az egyetlen még Krúdy hagyományt őrző éttermében, a Fő téri Posta-

A szerző felvétele kidőlt cseresznyefájáról

kocsiban, a Gundelben, vagy éppen a Ménesi úti lakásában került sor. Egy ilyen alkalomkor mutatta meg azokat a Hunyady Sándor leveleket, amelyeken az író hol y-al, hol meg i-vel írt alá.

Miről beszélgettünk? Természetesen lovakról is.

Én nála tájékozottabb, őszintén és értően jótékonykodó arisztokratával addig csak regényekben, emlékiratokban találkoztam, ezekben az időkben alkalmanként az egyik leghitelesebbnek az asztalánál ülhettem, a kocsijában utazhattam, tapintatos sofőrjével még barátkozhattam is...

Konrád Áron

(1986 Budapest – 2022 Budapest)

Meghalt Konrád Áron költő és festő, harminchatodik évében.

Szinte még gyerek volt, amikor skizofréniát állapítottak meg nála, rák vitte el. Karinthy Gábor és Kosztolányi Adám mellé költözött.

Együtt voltunk egy kolozsvári szállodában F.-fel és Áron apjával, Gyurival, amikor Bécsből Judit, a gyermek anyja hívta, és közölte a diagnózist.

Gyuri sokáig hallgatta, majd hallgatott. Továbbadta, és többet, ha nem volt is tiltva, nem beszélhettünk róla. Három apa ebben a helyzetben nem beszélget.

Már bezárt a hotelban a bár, de valahogy kinyitattam és egészséges vörösborot szereztem. Gyuri mondta: egészséges vörösbor. Csavarogtunk, minden bezárt a városban is.

Nagyon messze vagyok, ott, ahonnan nem lehet temetésre utazni.

Remenár Judit. Jucus

(1953 Budapest – 2006 Budapest)

Féltek? Ne féljete!*

Igen. Van súlya a szerepnek. A feleségszerepnek, a férjszerepnek, az anyaszerepnek, az apaszerepnek, a gyerekszerepnek. A férfiszerepnek és az asszonyszerepnek. A szerető szeretőszerepnek. Lehet, hogy csak a szerepnek van súlya – és akkor az életszerepnek és a halálszerepnek is. Minden más szerep nem szerep – vagy másodlagos.

Az ember, halott emberfia, élőről igyekszik nem mondani közhelyeket. De egy halotról? Arról, aki úgy van, hogy nincs? Aki az által lesz jelen örökké, hogy elment örökre? Aki akkor nem volt köztünk, csak most van köztünk, mert akkor, amikor élt – útközben volt. Itt is volt, meg ott is volt? Közted és közted.

Az ő halála is az életről szólt. Arról, ami nekünk még van, neki már nincs. Csak bennünk. És általunk. Az élete is a haláláról szólt.

Életvidám, erős asszony volt. Nem mondanám, ha még élne. Ezt a szerepet vitte a leghitelesebben. Mert, ha a környezetben többnyire csak gyengébbek vannak – erőt gyűjthetnek a látszathoz. És ő ezt akarta. Gyűjtsön mindenki erőt belőle!

Matatott benne a mindenható keze – ezt érezte. És hogy jól játszhasson, mindig új motivációt keresett – akkor még hosszú – életéhez, hogy hatásosan újra kezdhesse. És mindig újrakezdte, hogy megmutassa, ez is lehetséges, ezt is lehet. Üzletasszony, feleség és anya volt. És még sok minden más, ami már nem lényeges. A sorrend is megfordítható, de minnek.

Néhány hónapja már megint új élethelyzetet teremtett magának, új munkahelyen. Két srácot

nevelt, apjuk helyett apjuk volt, kiskoruk óta. S hogy ne legyen egyedül, apa helyett apát – apát is! – ő hozott nekik. Az új embert vénembernek szólította. Tulajdonnév lett: Vénember.

Mindent elrendezett. De nem írta már meg azt a könyvet a férfiakról, amivel évek óta fenyegette az asszonyokat. Nem az utolsó pillanatban fejezte be, folyamatosan rendezgette el a dolgokat. Nem csak rend volt körülötte, hanem rendesség.

Megnyugvás-e, hogy megint nem mi lettünk a következő, és többnyire nem mi leszünk azok? Aztán egyszer, ha mégis, ahhoz mi közünk van? Ehhez neki, most, mi köze?! Az már nem neki fáj. De ez? Ez nekünk. Bennünk. Ő maga lett önnön-maga utolsó ajándéka. Magával vitte a legutolsó tapasztalást.

Az utolsó elkövető és az egyetlen tanú utolsó tapasztalását. A megoszthatatlant, azt, miről senki sem beszél.

Utólag mindig meglátjuk a másik tekintetében a halál csillogását. Előre soha. Soha nem mondjuk, hogy látom, a szemedben – drága Jucus! –, látom: megcsillan a halál. Láttam, a szemében megcsillan a halál tekintete. Nem, nem mondunk ilyet. Utólag mondom, hogy láttam a szemében a halál tekintetét, mert láttam. Csak elröhögte. Már éppen mondani akartam. Ne légy jó, mert hamar meghalsz, Jucus. Gonoszkodj! Senki nem figyelmeztetett, gonoszkodni – kell! A bennünk gonoszkodó, saját akaratunkból tovább él.

Földi dolgok jutnak eszembe. A gyengeség földi jele. Enni szerettem nála. Nagy, nem éncsaládi vacsorákat falun. Nem mindig fogadtam el, mert nem akartam, hogy olyan gyakran jó legyen. A legjobb szerelemtől is félünk. Ha jobb, mint a nagyon jó, abból nagy baj lehet. Hát nagy baj lett, ha vele vacsoráztunk.

Tőle tanultam, hogy olyan emberrel, akire állat gondozását még nem bíztad, felesleges embe-riességről beszélgetni.

Akiben nem hitt, annak a kezében volt, Istennek a kezében – nem a tenyerén! – és vele is elbábrált az isten.

Éljen sokáig!

*Elhangzott a sírjánál 2006. július 31-én.

